

„Hiszek az egy Istenben. Hiszem, hogy nem volt soha kezdete, és nem lesz soha vége. Hiszem, hogy időtlenül létezik. Hiszem, hogy láthatatlanul és tapasztalhatatlanul létezik, és hogy nem olyan, mint a látható és tapasztalható világ. Hiszem, hogy nincsen létrehozó oka, mert időtlenül és anyagtalanul önmagától létezik, Ő az önmagában való Élet. És Tőle van minden, ami van. Élettelen és élő, és minden Tőle kapta a létezését. Ő a teremtő oka mindennek, ami van. Hiszem: hogy az Isten - szeretet. Hiszem, hogy az Ő senkitől sem kapott, időtlenül birtokolt élete - a szeretet élete. Hiszem, hogy az Ő élete a szeretet közösségi, családi élete. Hiszem, hogy az Isten időtlenül odaadja teljes önmagát. Hiszem, hogy aki odaadja önmagát, az, az Atya. Hiszem, hogy akinek odaadja önmagát, az a Fiú. Hiszem, hogy az, akit az Atya odaad a Fiúnak - az a Lélek. Hiszem, hogy a mindent odaadás nem áll meg a Fiúnál. Hiszem, hogy az Atyától a Lelken keresztül, s ezzel a Lélekkel megajándékozott Fiú visszaadja teljes önmagát az Atyának. Hiszem, hogy a Fiúévá lett Lélek eközben visszaáramlik az Atyához. Hiszem, hogy ebben az időtlen és szünetet nem ismerő áramlásban áll fenn az Isten szentháromságos élete.”

(Bulányi György: Hiszekegy...)

XIX. évfolyam 8. 9. szám
2012. augusztus - szeptember
TARTALOM:

A Koinónia régebbi számai elérhetők: www.bulanyi.hu	
Szeghő József, Két éve...	2124
Bulányi György, Kovács Teréz analízise...	2125
Zombok György, Kovács Teri búcsúztatása	2126
Hegyi Béla, Mit mondhat a pszichiáter?	2128
Tóth Ferenc, Több tiszteletet a múltnak	2129
Inczédy Péter, Szeptemberi teendők	2131
Döry István, Néhány száz...	2132
Jakab Attila, Szentlélek és...	2133
Gromon András, Nemzet és hazafiság...	2140
Gondolat-ébresztők	2143
Terman Nikol, Itt vagy	2143
Faragó Ferenc, Tanyai szilánkok	2144
Köszeginé Melinda, BNT, 2012.	2146
«Az emberi elköteleződés folyóirata – családkért, nemzetünkért, mindenkiért – Isten Országá megvalósulásáért.»	
Elérhetőség; koinonia.tarsak@gmail.com	

SZEGHEŐ JÓZSEF

KÉT ÉVE...

ÚRNAPJÁN GYURKA BÁCSIRA EMLÉKEZTÜNK

Elkészült a temetőben a sírkő – a többihez hasonlóan – de még tisztán-ragyogóan. Labancz Zsolt piarista egy kis lelkes csapattal megszentelte. A szertartás végén a BOKOR himnuszt elénekeltük és igyekeztünk a Duna partra a hálaadó misére.

A piarista növendékek előkészítették a terepet: egy kis pogácsa, tea és – vetítő a meglepetéshez.

A gitárosok hangolnak, a népek gyülekeznek: szép lassan megtelik a Piarista kápolna.

A liturgiát Labancz Zsolt provinciális vezeti. Urbán József és néhány fiatal képviseli a Rendet.

Már a bevezető szavakban elhangzik a nap alaptémája: az liturgiában megjelenő eucharisztikus Jézus és Gyurka bácsi hűséges törekvéséből megszületett BOKOR közösség szoros kapcsolata.

Az evangélium utáni elmélkedés három témát érintett:

1. Jézus élete végéig – még a szentmise alapításában is – megőrizte zsidó identitását. Honnan van, hogy oly sokan idegenkednek ettől a *múlttól és hagyománytól*? A gyökértelen közösséget könnyen elfújja a szél...
2. Lehetne az Ünnepről *dogmatikusan* is megemlékezni: az alig kimondható tranzszubsztanciáció/átlényegülés újra átgondolásával. Ehelyett inkább Ratzinger ajándék-elméletére (Geschenks-theorie) csodálkoztunk rá: a szeretet minden ajándékával magunkat adjuk a szeretett személynek. De mivel nem teljesen birtokoljuk létünket, csak töredékben tudjuk magunkat egymásnak adni. De nem így Isten Fia: titokzatosan teljességgel benne van ajándékaiban: a kenyérben és a borban...
3. De a mai nap mégis a *közösség* napja leginkább számunkra: Jézus mindnyájunkat asztalához hív: most, hogy megerősítsen mindnyájunkat és egykor, hogy vég nélkül örülhessünk a Vele és szeretteinkkel való együttlétnek (Jörg Zink).

Hisszük, hogy Gyurka bácsi és Teri már ott vár bennünket...

A könyörgéseket egy-egy BOKOR-beli írta/olvasta fel. Két szín alatt vettük magunkhoz Jézust – ezzel mélyítve a Vele való közösséget.

A záró áldás után jött az igazi meglepetés: a kivetítőn Gyurka bácsi is megáldotta az együtt imádkozókat.

A szertartás után ettük-ittunk-beszélggettünk. Jó volt együtt lenni és együtt emlékezni.

BULÁNYI GYÖRGY

KOVÁCS TERÉZ ANALÍZISE...

- „akit ’45 februárjában – 62 évvel ezelőtt – Ábrahám Zsóka a Szent Anna lépcsőjén nekem bemutatott ezekkel a szavakkal: Tanár úr, tessék megengedni nekem, hogy bemutassam barátnőmet!
- aki 45-től 52-ig folyamatosan tagja volt egy-egy kisközösségemnek, s akivel ezekben az években Bódor mama házában együtt töltöttem sok-sok fiatallal a vasárnap délutánokat – népdalozva, barkochbázva, mulatásunk akkori módján;
- aki ’50 nyarán Tornai Lajcsival együtt eljött velem Győrbe, hogy segítsen nekem egy ottani lelkigyakorlatomon;
- aki ’50 Szilveszterén ott volt a péceli lelkigyakorlatra készülődőn Wingert Magdival és másokkal együtt Mátyásföldön szüleim házában, és édesapám megtanította őt bridzselni;
- aki ’52. augusztus 27-én ott volt velem és Kállay Emillel együtt a pesti piarista kápolna ünnepi Kalazancius-miséjén, a letartóztatásom előtti napon;

- aki börtönéveim alatt szorgalmasan presszózott édesapámmal – az első és egyetlen, kivel apám presszózott –, hogy tájékoztassa: mi történik a Közösség tagjaival, s ennek alapján apám mindezt virágnyelven megírja nekem, hogy annak háromnegyedét az ávó ügyeletese fekete tussal kihúzza a levélből;
- aki ’56-ban megmagyarázza nekem, hogy miért nem fogad egyetlen közösségem sem ovációval, mert nincsenek közösségek... mert az ávó azonnal leoperálja tagjainkról azokat, akikkel barátkozni kezdenek;
- aki ’67 nyarától kezdve ott van minden szombat délután az újra alakuló Közösségek tagjai közt a Csatárkán, ahol amíg látunk, dolgozunk a kertben, s amikor már nem látunk, behúzódnak a kis faházba, ahol petróleumlámpa fényénél álmodozunk: hogyan építsük fel Isten Országát;
- aki ott van ’68 február 1-jén zárt templomajtók mellett a péceli templomban ezüstmisém Tizenkettője között: családom négy tagja, hat elítélt börtöntársam, a helyi plébános, és ő, aki képviseli a még újra nem élelt Közösség tagjait;
- aki ’69-ben ott van abban a budai cukrászdában, ahol megszűnök saját népemben szektás lenni – minden tag tegeződik mindenkivel, csak én magázódom a nőekkel s ők tetszikelnek engem –, s ennek vetjük végét: vele is tegeződöm;
- aki 70-ben bekerül az Öregek I. nevű közösségbe, melynek ott van 36 éven keresztül minden találkozásán, minden lelkigyakorlatán, s melynek 2006 márciusától kezdve is tagja, s mindannyian áhítjuk, hogy megjelenjen még körünkben;
- aki ’74 tavaszán a KV-t csinálni akaró tápiósülyi találkozón a meghívottakkal együtt leszavazza indítványomat: *engem pedig ne képviseljen senki!*
- aki ’74 nyarán egy ócsai lelkigyakorlatom után létrehozza – az ’52 előttié után – első kisközösségét Totyából, más piaristákból, Fiers Mártiból, s nem jut eszembe, hogy még kikből;
- akinek nevében ’75 karácsonya előtt közös lakást vásárolunk: vele, Márczi Imrével, Ancsával, Sárával s magammal az Attila úton, s aki ettől kezdve dajkája lesz a Márczi-, majd a Végh-gyerekeknek;
- aki a ’70-es évek végétől elkezd főzni rám;
- aki, amikor ’78-ban két évre kimaradok a KV-ból, és pótlására megalakul a Pótkávé, tagja lesz annak, s 28 éven keresztül nincs találkozó, amelyről elmaradna, s nagyobbára ott is ő gondoskodik rólunk;
- aki a ’81-ben az Öregek I. közösséggel együtt meglátogatja Lékai bíborost, hogy megállítsák őt azon az úton, amelyen az állam parancsait akarja végrehajtani a Bokor ellen és ellenem;
- akivel ’84-ben elmegyünk Korompai Miklós Trabantjával Balaton-felvidékre, hogy lelkigyakorlatos háznak való objektumot keressünk: hogy legyen ház, amelyben húsz embernek is hirdethessem az evangéliumot, mert egyházi tulajdonban levő házban ezt nem tehetem, s megtaláljuk ezt a helyet Budaváriban;

- aki '85 tavaszán elkezd művelni a budavári kert, s innentől kezdve alighanem száznál is több lelkigyakorlaton készít három napon keresztül reggelit, ebédet, vacsorát az évek folyamán háromezernél is több testvérnek, utoljára a tiszaujvárosi testvéreknek 2005 őszén, s mindig ízleteset és kevés pénzből;
- akivel eladjuk '87-ben az Attila úti lakást – miután a balatonfüredi hatóság 70.000 Ft-os büntetéssel kívánja megakadályozni lelkigyakorlatos házunk felépítését – 45.000-ért vettük az objektumot –, s egy kisebb lakást vásároljunk a Városmajor utcában – hogy ki tudjuk fizetni a bírságot;
- aki, miután '89-ben elkezdem betegeskedni, naponként látogat engem a kórházakban, olykor hónapokon keresztül;
- aki '93 elején a Professorok házában már nem egymagában képviselve a Közösséget vesz részt aranymiséken;
- akivel '97-ben a dunaparti piarista iskolában ott ülhetek az előtt az oltár előtt, melyen első szentmisémet mondhattam 54 év előtt – tizenkét válogatott testvér, a Bokor három nemzedékének képviselőiben, s ő az első képviselő négy testvér egyike – hogy hálát adjunk a hosszú útért, melynek utasai közt neve aranybetűkkel van írva;
- akinek '98 októberében az Öregek I.-ben, a Pótkávéban és saját közösségeiben megünnepeljük 70. születésnapját;
- akivel 2003 januárjában ugyancsak a dunaparti piarista kápolnában ünnepelhetjük gyémántmisém, s aki az első misémet kivéve ott volt életemen minden nagy ünnepén;
- akiről valamelyik testvérem elmondta nekem, hogy nemcsak Téged szolgált harminc éven keresztül, hanem az egész Bokrot is;
- akit a Bokor képviselője nem posztumusz óhaj kitüntetni Bokor-nagydíjjával, hanem még életében;
- akit, ha megérem, ott szeretnék látni magam mellett 2008. február 1-én is, a vasmiséken;
- akit szeretnék köszönteni még 80. születésnapján is>
- s akinek mostani debreceni távolléte mindnyájunk nagyon nagy fájdalma...

ZSOMBOK GYÖRGY

KOVÁCS TERI BÚCSÚZTATÁSA, 2012. JÚNIUS 15., DEBRECEN

Mivé lennének tartó-oszlopok nélkül? André Schwartz-Bart: Az igazak ivadéka c. könyvében azt írja az 'igazak'-ról, hogy sokszor maguk sincsenek tisztába azzal, hogy ők azok lennének. A környezetük akkor veszi észre ilyen minőségüket, ha ki-dőlnek, ha hiányoznak.

Teri, csoportunk alapítója, össze-Kovács-olója - ahogy szoktuk mondani, hiszen három Kovács közül az egyik, nekünk a legfontosabb voltál, aki lézengő-

kereső embermasszánkól közösséget formáltál – már ré-óta, betegséged elhatalmasodása óta, nagyon hiányzol!

Schwartz-Bart szerint a világot negyven igaz tartja, s ha egy tartóoszlop kidől, a helyére kell lépnie egy másiknak, különben összeomlik. Ki léphet a helyedre? Mert a helyedre kellene lépnie valakinek!

Dicsérni jöttem Terit, nem temetni... – temetni azt kell, ami odavaló: a testet, az emberit, a gyengeségeket – már csak a test maradt temetendő. Viszont nagyon-nagyon kérünk: járd ki nekünk a Mindenható helyreigazító, elengedő jóságát mindabban, amit ellened elkövettünk.

Teréz Anyánk, elteltek az évek és még mindig emleget a csoportod: a Teri-csoport, mert Bokor csoportként a Te nevedet viseljük: Nélküled már régen széthullottunk volna – maradandót kovácsoltál össze.

Mert amikor még Veled együtt csoport-találkozónk volt, azt bizony 18.00-kor kezdtük, s nem 'hat óra körül'. Nem azért, mert mi voltunk olyan fegyelmezettek, hanem mert Te is velünk voltál: de megtanultuk Tőled. S ha ma-napság véletlenül késünk: 'Na, ha a Teri itt lenne, nem lenne ilyen lazaság!' Ha beszélgettünk, akkor az körbe-ment: az imához hasonlóan – a dolgoknak, eseményeknek helyet csináltál, arányosan és logikusan. A naptáradat for-gatva, amikor időpontot kerestél – láthattuk a rendedet az időben.

Köszönjük! Nekem is megvan a naptárom, jó rész-ben Neked is köszönhetem, hogy szigorúan használom. A Tőled tanult elv szerint: amit először írok bele, az élvez elsőbbséget program-ütközés esetén.

Kedves Teréz Anyám, most már bizonyára tudod, hogy amióta, majd harminc éve, mint magyartanárr, szaba-tosan elmagyaráztad az okát, már nem használom a 'teszem azt' szófordulatot. Sőt, én is kissé beleborzongok, ha hal-lom. Ezt a borzongást ellensúlyozza, hogy Te jutsz ekkor eszembe és a korrektúras nagyítóval végigböngészett Ka-raj- és egyéb Bokor-kiadvány oldalak, a Tájszótár kefele-nyomata mellett.

Tudtad a helyedet! Tudtad, hogy mire vagy képes - és ennek ellentétét is: amit sokan nem vagyunk hajlandók magunknak sem beismerni - azt is tudtad, hogy mire nem. Ez volt Benned a nagy. Mai, összevissza, értékrend-zavaros életünkben nehezen, vagy nem is tudjuk döntéseinket meg-hozni. Tőled hallottam először Ócsán, egy akkor még való-di 'konspirációs' lelkigyakorlaton 1976-ban, hogy a döntést valamiért hozzuk, de akkor valamiről le is kell mondanunk.

Jónéhány tudatos lemondásodat ismerem: a pénzről – csak egy példa: a napi 15, majd később nagy nehezen 30 forintra bővített fejenkénti keret – Teri, nekem még megvan a fél tojásból készíthető hús palacsinta receptje! – lemondás a kényelmes-nyugalmas életről, a felületes kapcsolatok-ról, az úgynevezett 'pihenéshez való jog'-ról, evés-ivásról, alvásról, szakmai karrierről, családról – még lenne mit so-rolnom: lemondásaid száma döntéseid sokaságára utal.

Döntöttél, mert csoport-találkozókra készültél, Bo-kor-lelkigyakorlatokat tartottál, előkészítettél, háttérrel adtál, elmélkedést írtál, kiadványokat korrigáltál, szállítottál, ma már sokan nem is hiszik el, hogy a bebörtönzés veszélyé-vel. Idős korod ellenére vállaltad a hálózások-földön alvá-sokat, komfortnélküli gyűrődéseket, hosszú utazásokat – és sokáig nem láttunk fáradni, törődöttnek. Amikor észre-

vettük, hitetlenkedtünk: az nem lehet igaz, hogy a Teri...! De, igaz: tudtad is magadról, hogy baj van, s jelezted is – kérted, hogy szembesítsünk, de olyan-olyan félve és alázatosan! S mi nem mertük, a módját sem tudtuk.

Igaz, másképp, de kaptál gyerekeket, együttlako családokat, közösségeket, ismeretséget, barátokat olyan mennyiségben, ahogyan más el nem tudja képzelni. Én már igen: azért, mert Teri, Te nem adtad föl a negyedik és ötödik alkalommal sem a próbálkozást, hogy csoportot alakíts belőlünk, vonakodókból.

Gyurka bácsi, a Bokor, szolgálatod nélkül nem lett volna Gyurka bácsi és Bokor. Gyurka bácsi és jópáran már elmentek előtted, a Bokor maradt: s most búcsúzik Tőled, Tőled is, mert ugyan természetes, hogy halunk – ám tétován néz körül, hogy ugyan most mit, hogyan és ki tegyen ezután?

Teri, hitem szerint jó helyen vagy: kérlek, azzal a kitarással, amit már alkalmunk volt tapasztalni Nálad – ugyan 'járj már ki nekünk' helyes döntéseket! Ahogy mondani szoktad – 'Gyurka bátyátok' hathatós együttműködésével.

Azt hallottuk Tőled, hogy Te nem vagy érzelmes: csak éppen – néhány év alatt úgy-ahogy kiismerve, már nem hittünk neked, s lehajtottuk a fejünket, amikor olykor megcsuklott a hangod: például ha a veletek együtt élő családok gyerekeiről beszéltél.

Egy apróság, ami nagyon élesen maradt meg bennem: életemről meséltél, hogy betanított munkásként, a Gyapjúmosó- és Finomposztó Gyárban a szalagon futó szövetekben a fonaltoldásokat, a takács-csomókat kellett észrevenned. Annyira kielestedt erre a szemed – mondtad vidáman – hogy 'szabadulásod' után barátnők, ahogy szoktad mondani: a 'női hölgyek', előszeretettel mentek Veled kelmét vásárolni, mivel alkalmasint fél méter kedvezményt is kaphattak, ha a kimért kelmében öt ilyen csomót vett észre a vevő... a köznapi vevő ugyan nem, de a Te gyakorlott szemed igen. Amikor ezt mesélted, egy kissé búsan hozzátetted, hogy mintha a tudásod már kopna – vagy talán a csomók kisebbednek? S nem tudsz már úgy segíteni, mint régen...

A tanulást nem rágtad a szánkba, de valahogy mégis megmaradt: a mélyre szállást is hasznunkra fordíthatja a Magasságbeli – ha hagyjuk.

Az utolsó csoport-találkozóink egyikén is ugyanígy hangzott el: 'Nem tudok már úgy segíteni, mint régen...'

Isten áldjon és segítsen magához kedves Teri, Teri néni, Teréz Anyánk. Adja a Magasságbeli kedvesége, hogy találkozhatunk Nála.

Itt: nyugodj békében –e ott pedig légy boldog és járj közben értünk, szeretteidért, benne a Bokorért természetesen – ahogy itt is mindig tetted. Köszönjük, köszönünk mindent, ámen.

*****

A sírnál elmondtam a Bokorhimnusz közös eléneklése után Lénárd Ödön 'A másik mérleg' című versét is:

*Hordom, egyre hordom Mérleged elé
lassacskán beérő napjaimat;
mintha valaki hajnaltájt leszedné,
mi az őszi kertben itt-ott még akad.*

*Nem pislogok Feléd, s nem lesem szemed,
amit hoztam, azt nézem, forgatom;
mit tagadjam: van itt kézzel szedett,
s hullott gyümölcs is egy egész halom.*

*Emlékszem a sok ütődött görcsre,
amikkel annyiszor traktáltalak...
Te így szóltál: no, önts le a földre,
s másfele néztünk mindketten ezalatt.*

*Ma már töpregek: mit hoztak összesen
az évek nyikorgó talicskái?
S esténként számolnám csöndesen:
a kellő talentumot még mennyi adná ki?*

*Egy másik Mérleged van-e még, Atyám,
a vágyaim, a szívem számára,
ahová az álmaimat tornyozhatnám,
ami az eltűntet veszi tányérjába?*

*A kicsik buta gyerekségeit,
s azt a naivul hetyke fiatalt,
ki minden labdának nekiveselkedik,
s minden zsványynak jót akar?*

*Te tudod legjobban, mi hosszán mondhatnám,
de hát itt a földön kinek – és minek?
Csak az a kérdés, hogy Tenálad, Atyám,
mi elveszett a fáról, hogyan mérik meg?*

*Mert gyümölcsöt mérni súlyra és darabra,
mint bármelyik kofa, ezt én is tudom.
De ki becsüli fel: mit hordott a fa
virágban, rügyben, földbe s égbe nyúlón?*

*Vagy én termeltem vihart? Tolvajt? Hernyót?
Én csináltam világháborút?
Én téptem le, noha éretlen volt,
a még-nem-gyümölcsöt, a zölden-savanyút?*

*Én voltam a démon, ki retteget szórt szét
minden tündéri Szent-Iván-éjszakán??
Rúgd föl a fának beteg, korcs gyümölcsét!
S a másik Mérleget, azt vedd elő, Atyám!*

HEGYI BÉLA

MIT MONDHAT A PSZICHIÁTER?

1

A mobil ma már nélkülözhetetlen társa, kísérője, beavatottja életünknek. Nem tudunk mozdulni, élni, cselekedni nélküle. Olyan szoros a kötődésünk hozzá, mint egy fétishez, amit hovatovább szent tárgynak tekintünk. Mindenhová magunkkal hordjuk: utcán, vásárlásnál, vendégségben, templomban. Már alig zavar bennünket, ha a misén megszólal, és megtöri az áhitatot, természetesnek vesszük, ha baráti társaságban felrivall, a boltban vagy utazás közben a metrón, villamson, vasúton jelentkezik „extraurbán” zenéjével. Nem lehet véletlen, hogy Magyarországon működik – a lakosság számarányát tekintve – Európában a legtöbb maroktelefon (tíz főből kilencen rendelkeznek vele), s leggyakoribb a használata is a nap szinte minden órájában. Ennek megfelelően bővül üzleti kínálata és választéka – „akciós és kártyafüggetlen”, „király áron, ingyenes házhozszállítással”, „különböző típusok különböző igényekhez” olvassuk a hirdetésekben –, hiszen sok mindenre képessé vált mikrohullámú kommunikációs hálózatának fejlesztése révén: a dialógus közvetítésén kívül szöveges üzeneteket, e-mailt továbbít, internetre kapcsol, képeket stb. futtat, „musicmixet” szolgáltat, játékokat és játszmákat terít elé, hogy belső töprengéseinktől elidegenítsen. És mindezt az agybomlasztó tevékenységét azzal indokolja, hogy megossza

veled magányodat, hogy sose érezd magadat egyedül.

Éppen ebben rejlik a nagy hazugsága

ennek a földrészeket átjáró divatnak. Nem temetője a magánynak, sőt – a magányt erősíti, ahelyett hogy oldaná. Nélkülözhetetlenné teszi a jelenlétét, s ezzel elválaszt minket a világtól, közösségi főbiát gerjeszt. Folytonos alkalmazása valóságos mániává nő, mint aminek bűvös ereje van, amiben bízhatunk, ami hangulatjavító, gondviselő, vagy netán-tán sorsfordító kapacitással bír. A belőle áradó hang, sugárzó ikonosztáz, SMS- és SOS-textus egyszerre alkalmas egónk megtámogatására, a velünk ellentétes erők kiiktatására, az általunk képviselt valóság kizárólagosságának elhíttetésére. Szüntelenül önmagunk fontosságára figyelmeztet: én panaszkodom, nekem panaszkodnak, én intézkedem, én irányítok, én próbálok rendet teremteni, engem riasztanak, ha segítség kell, én mondhatom le ezt a segítséget tanúk nélkül, én vagyok hatással a hívó félre, személye e pillanatban pusztán fikció, a szóbeli vagy rövid írásos érintkezés útján azt fogadom el és arra válaszolok, amire éppen akarok. Nem a tények dokumentálnak, hanem

a kis készülék mágikus intenzitása határozza meg a tények értékelését. Freud, az ő szexuálközpontú gondolkodásával, egészen bizonyosan arra a következtetésre jutna, hogy ez a manuális vezérlés valójában visszakíváncolás az anyai méh biztonságába, ez a köldökzsinór szimbóluma, amely tárgyi-asult formában az intrauterin élet utáni vágy kifejeződése. Ott minden megoldás adott volt, a magzat, összeláncolva az anyai testtel, boldogságban, békességben, de mégis édes függetlenségben élt. Ő diktált, követelt, önzön-önzetlenül szerethetett. A mobil ezt a hiányt pótolja: fogódzó, támaszték, segélyhely, amelynek babonás tisztelet jár. Pszichés szükségletet elégít ki.

Mi mindenben támogathat elkülönülésben? Adhat menedéket a mások előli meghátrálásomhoz? A bujkáláshoz a való élettal szemben? A zsarnokoskodó feleségem, a tiszteletlen kamasz gyermekeim, a munkahelyi konfliktusok, a megélhetési nehézségek, a morális drámák, a sok-sok kérő kéz, csekk, reklám stb. – mindennek nem tudunk megfelelni, nem tudunk alkalmazkodni hozzájuk, nem tudjuk, mikor mit kellene tenni pénz, remény és hozzáértés híján. Megbéníthat tehát a tette-képtelenségünk, a prolongált szorongásaink, a jövő bizonytalanságának sejdítése, miközben hajthatatlanul üz bennünket a létünket körülzsongó propaganda, a folytonos média-manipuláció, amelyekkel átnevelni, rávenni, bekebelezni akarnak minket mindenremindenben, hogy egyetértve némán tömegesüljünk – noha mindinkább érezzük a dolgok abszurditását.

E parányi mechanizmus által azonban, csak egy számszor beütésével, gyönhatok valakinek (kibeszélhetem magam, mint analízisben), muzsikájával vigasztalódom (más régióba kerülök), gyógyulásomban bizhatok kúraajánlatok fogadásával (relaxációs terápiával kecsesget), fotósorozatban gyönyörködhetem (lám, egy újfajta Szondi-teszt lapul a zsebemben! Ki miért tetszik annyira, hogy ragaszkodom intim közelségéhez, s időnként el-elmerülök a nézésében?), Kempelen Farkas „mechanizmusa” kismiska az én „miniatűr automatámhoz” viszonyítva – és minduntalan csak ámulok-bámulok azon, milyen csodáknak vagyok a letéteményese! Én, egyedül! Látszólag én tartom a kezemben, igaz, de tulajdonképpen ő tart hipnotikus fogságban engem. Nem szabadulhatok tőle, mert a részemmé vált, s bár önállóságomat vethetem pajzsként a jövőtől minden és mindenki ellen, profánul „szakrális” hatalmát felettem – aligha tagadhatom.

Oly megbecsült fétissé tettük, hogy kis tokban, tasakban, színes borítóban őrizzük, védőernyővel látjuk el, titokzatos jelekkel, rajzokkal díszítjük, nevet adunk neki, s hovatovább az amulett szerepét is betölti: a hiedelmet, hogy óv a rossz szellemektől, bajtól, betegségtől, a környezetünk praktikáitól. Gyakori és alkalmanként hosszabb ideig történő működtetése során a rádiófrekvenciás elektromágneses mező az agyi aktivitásra túlzott intenzitást fejt ki: a homlokleány szemüreg felé eső részében, illetve a halántékleány csúcán jelentős, nyolc százalékos anyagcsere-fokozódás mutatható ki a nyugalmi állapothoz képest. A WHO (az ENSZ Egészségügyi Világszervezete) szerint a szerkezet potenciális rákkeltő.

TÖBB TISZTELETET A MÚLTNAK!

Gyermekkoromban mindig lenyűgözött a történelem, a régészet és az őslénytan. Csodáltam, és „szellemi időutazók”-nak tartottam az ezekkel foglalkozó tudósokat. El is hittem sokáig a múlttal foglalkozó tudományok közös mítoszát: a fejlődéstörténetet. Hányszor elmerengtünk a barátaimmal, hogy milyen jó lenne visszarepülni az ókorba vagy a középkorba mostani „fejlett” tudásunkkal „csodát tenni”! Aztán, ahogy kezdtük elképzelni a részleteket, mindig csalódnunk kellett. A tudásunkkal semmit sem érünk, legfeljebb a magunkkal vitt műszaki eszközök váltanának ki ideig-óráig csodálatot a környezetünkben. Rájöttünk, hogy sokkal nagyobb csodát élnék meg, ha a régmúltból csöppenne közénk egy-egy nagy elődünk. Arany János szavaival élve: „*Ha most feltámadna, s eljöne közétek, || Minden dolgát szemfényvesztésnek hinnétek.*”

Valahogy így érzek most mezőgazdasági szakemberként. Ugyan mit érne tudásunk a történelmi időkben? Erre még legyinthetnénk, hisz ez elméleti kérdés. Az viszont már gyakorlati kérdés, hogy vajon mit fog érni a tudásunk, ha netán visszatér a múltnak valamely részlete? Például nem lesz üzemanyag, műtrágya és növényvédő szer? Vagy nem lesz szaporítóanyag-kereskedelem akár csak egy-két évig? Miért nem beszél erről a szakma? Miért nem készülnek hivatalos és nyilvános forgatókönyvek az ilyen jellegű válsághelyzetek esetére? Ha a középületekben kötelező a tűzoltó készülék és a tűzvédelmi ajtó, ha a hajókon kötelező annyi mentőcsónakot szállítani, amennyibe belefér az összes utas és a teljes legénység, akkor a motorizált-kemizált mezőgazdaságban miért nem kötelező biztonsági tartalékként a régmúltból megörökölt önálló gazdálkodás rendszerének olyan szintű megőrzése, hogy szükség esetén gyorsan át lehessen állítani a társadalmat az ígásállatokkal és a kézi eszközökkel, vegyszerek nélkül végzett élelemtermelésre?

Sokáig hiába kerestem a választ, mígnem egyszer csak eszembe jutott gyermekkorom egyik kedvenc olvasmánya: Gárdonyi Géza *Egri csillagok* című regénye. A várvédők elszántságának fokozása érdekében Dobó István várkapitány berobbantatta a menekülésre szolgáló alagutakat, és közölte a védőkkel, hogy aki a vár megadásáról szót mer ejteni, az halál fia. Mezőgazdasági szakemberként meg kellett értenem, hogy a vár, amit védelmezünk, nem a betevő falat, nem a mezőgazdaság, nem a táj, nem a haza, nem a biztonság, vagy bármilyen egyéb hagyományos érték, hanem a műszaki és informatikai fejlődés vívmányaira épített, multygalázó technokrata-bürokrata világrend.

Hányszor szembesültem már szakmai rendezvényeken a modernizáció híveinek felháborodott tiltakozásával, amikor felmerült, hogy tanítani kellene az ígásállatokkal végzett talajművelést is a mezőgazdasági szakemberképzésben! „Vissza akartok vinni bennünket a középkorba?” Kérdezik megbotránkozva. Pedig olyan ez a fajta megbotránkozás, mintha a mentőcsónakok

sora láttán megvádolnánk a kapitányt, hogy el akarja sülyeszteni a hajót.

„Ennyi emberrel nem lehetne etetni azokkal a régi, elmaradott módszerekkel.” Hangzik a másik gyakori ellenvetés, és bizonyítékként a száz évvel ezelőtti alacsony termésátlagokat hozzák fel, elegánsan meglepedkezve arról, hogy a termésátlagok növelése a beltartalmi mutatók súlyos leromlásával, valamint a termelési módszerek és a lakossági igények finom összehangoltságának elvesztésével járt együtt. Meggyőződésem, hogy ha nem a piaci törvényeket durván meghamisító, életidegen támogatási rendszert vagy az életellenes tőzsdei spekulációt szolgálná a mezőgazdaságunk, hanem a saját tényleges fogyasztási igényeinket, akkor eleget tudnánk termelni a régi módszerekkel is. De ha valaki ezt kétségbe vonná, annak is be kell látnia, hogy a semmitől ez is több lenne. „*A szuper manager meg a high tech szektor, de mit eszel majd akkor, ha nem indul a traktor?*” – teszi fel a költői kérdést Pílu, a zenei szubkultúra egyik népszerű alakja. Ő felteheti a kérdést, mert szakmán kívüli. Nekünk, szakmabelieknek viszont tilos észrevennünk, hogy meztelen a király? „Majd megtermeljük az üzemanyagot a szántóföldeken!” nyugtatgatjuk magunkat. Csakhogy a biodízel és bioetanol előállításának az energiamérlege rögtön negatív lesz, ha a növényvédő szerek és termélnövelő anyagok gyártásának energiaigényét is beszámítjuk, nem csak a talajművelés, a betakarítás, a szállítás és a feldolgozás energiaszükségletét. Az ígásállatok energiamérlegével ilyen gondunk nem lenne...

„Hogy védenék meg a termést a károsítóktól, ha még mindig a középkori módszerekkel gazdálkodnánk?” – hangzik az öngólnak is beillő kérdés a modernizáció kizárólagos létjogosultságában hívők szájából. Miért, most meg tudjuk védeni? Rendszeresen fordulnak hozzám gazdálkodók olyan kérdéssel, hogy AKG-s területen lévő gyümölcsöseikben mivel védekezhetnének hatékonyan cseresznyelégység vagy cserebogárpajor ellen. Merthogy aki az Agrárkörnyezetgazdálkodási Program keretei között gazdálkodik, az nem használhatja az adott kultúrában egyébként engedélyezett rovarölő szerek bármelyikét. Még fogósabb a kérdés, ha ökológiai gazdálkodásról van szó. Hümmögésem után a második kérdés az szokott lenni, hogy régen ezt hogy oldották meg? Erre már könnyebb válaszolnom. A gyümölcsös aljnövényzetét nem tárcsázták és gyomirtózták drága pénzen, mint ma, hanem *hasznosították*: juhokkal legeltették és baromfival tisztították. A cseresznyelégység bábjait a baromfi kiszedte a talajból, a pajorok pedig találtak maguknak annyi egyéb táplálékot, hogy nem kellett ellepniük tömegesen a fák gyökérzetét. Időtlen idők óta minden növényvédelmi gondot meg lehetett oldani közvetett módon, azaz a termőhely, a faj- és fajtaszerkezet, valamint a művelésmód gondos megválasztásával. A közvetlen növényvédelmi beavatkozások, amikor kénytelenek vagyunk pénzt és időt fordítani a károsítók irtására („szabályozására”) fizikai, kémiai vagy biológiai eszközökkel, mindig a mélyebb összefüggések ismeretének hiányára vagy figyelmen kívül hagyására utalnak. Vagy nem is tudjuk, mit kellene tennünk, hogy megelőzzük a bajt, vagy tudjuk, mégsem tesszük.

„*A világ baja nem az, hogy valamit rosszul csinálunk, a baj az, hogy rosszat csinálunk.*”

Ha végre jót csinálnánk (akár rosszul is), az eredmény (legfeljebb kisebb) jó lesz, míg, ha a rosszat akarjuk jobban csinálni, nagyobb rossz lesz az eredmény.” – olvasom Agócs József szavait Molnár Géza *A Tiszánál* c. könyvének mottójában. A történelemoktatásnál belénk sulykolják, hogy az emberi „felemelkedés, fejlődés” ára a természet kizsákmányolása volt. Ha elolvassuk Molnár Géza könyvét, vagy Andrásfalvy Bertalan *A Duna-mente népének ártéri gazdálkodása* című hihetetlenül gazdag néprajzi adattárát, kiderül, hogy a természeti környezetet visszaszorító, elszegényítő mezőgazdaság nem az eredeti hagyományos gazdálkodási mintánk, hanem a modernizáció terméke, ami felemelkedést csak keveseknek hozott, a tömegeknek elszegényedést, reménytelenséget és gyökérvesztést hagyott örökül.

Mi köszönhetünk a régműltnek? Gondoljunk bele! Nincs egyetlen olyan, a tömegélelmezés szempontjából kulcsfontosságú növény- vagy állatfajunk sem, amit az írott történelem korszakában háziasítottunk volna. A genetikai alapokat, azt a hihetetlen változatosságot, amiből a modern kor nemesítői kimazsolázhadják és összeválogathatják az éppen szükséges tulajdonságokat, mind abban a régi, ismeretlen korban halmozták fel elődeink, amit kezdetlegesnek, elmaradottnak, tudatlannak bélyegez a történetírás, ezen belül is a mezőgazdaság történetével foglalkozó szakirodalom elsöprő többsége. Micsoda hálátlanság ez? Ismerjük be végre a tisztesség érdekében és saját megmaradásunk érdekében is, hogy a mi civilizációnk korszakában csak a műszaki eszközök fejlődtek egyre látványosabban, a biológiai alapok viszont ezzel párhuzamosan gyorsuló ütemben pusztultak le. Ne vetítsük ki a műszaki fejlődést az élet többi területére, mert ezzel végzetes módon csapjuk be önmagunkat! A mezőgazdaságban eddig minden forradalmi újítás növelte a társadalom számára fölöslegessé, teherré váló emberek arányát! „Csak nem akarod visszaküldeni az embereket kapálni?” Szokták tőlem kérdezni, amikor a munkanélküliség megszüntetésének lehetőségeiről vitatkozunk. „Ajánljatok valami mást a mezőgazdaságon kívül, ami ekkora tömegeket tudna értelmes munkával ellátni!” – szoktam erre visszavágni abban a reményben, hogy megismerem végre a techno-optimisták bizakodásának az okát, de mindeddig hiába. Azt látom, hogy ma a szórakoztatóipar, a bürokrácia, az oktatás és az egészségügy vállalva igyekszik kivonni a forgalomból annyi munkáskezet, amennyit csak lehet, hogy ki ne derüljön, mekkora is a valódi munkanélküliség! A jelenlegi világrend a humanizmus álcájába burkolózva elzárkózik a gyorsuló ütemben felhalmozódó biológiai és társadalmi gondok megoldásának nyílt megvitatásától, amivel akarva-akaratlan is, embertelen módon a jövő nemzedékek nyakába varrja a felelősséget. A struccpolitikát még hajlandó lennék megérteni, hisz nem mindenki született hősnek. De amellet nem mehetek el szóttanul, hogy a feladattal bátran szembenézőknek a történelmileg adott nehézségeken felül még az ellen-drukker struccpolitikuskok gúnyolódásával is meg kell küzdeniük. Erre tanulságos példánk a Somogyi Imre

nevéhez fűződő Kertmagyarország-mozgalom kálváriája. Nézzünk egy idézetet Somogyi Imre 1942-ben kiadott, *Kertmagyarország felé* c. könyvéből: „Az összeomlást csak úgy kerülhetjük el, ha legalább ötszörösére emeljük a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számát. Most az a kérdés, hogy ezt milyen gazdasági renddel érhetnénk el? Mit tudunk termelni a túladóztatott kisbirtokosok földjén, aminek a megmunkálása legalább ötször annyi munkában kerül, mint a külterjes szemtermelés és mégis jövedelmező? Hogy érjük ezt el? A minél előbbi és minden eszközzel történő kertgazdaságra való áttéréssel. A gyümölcs- és zöldségfélék termesztésével, és amire szintén beláthatatlan lehetőségünk van, a szárnyasok tenyésztésével és állattenyésztéssel.” De ugyanezt javasolta Rudinai Molnár István is az 1908-ban kiadott, *A fatenyésztés, különös tekintettel a községi faiskolákra és befásításokra* c. könyvében is.

A hagyományos önellátó gazdálkodásból élő jobbágyság pedig mindenféle társadalmi elemzés nélkül is tudta évszázadokon át, hogy ezt kell tennie. Nem önként adták fel ezt a termelési rendszert és életmódot, hanem külső erőszaknak, szándékos gazdasági és hivatali kényszerítésnek engedve! Amikor a mezőgazdaság történetében modernizációs sikertörténeteket olvashatunk, ne felejtjük el, hogy a könyvben leírt felemelkedés előzménye az volt, hogy a régi, jól bevált termelési rendszert előbb romba döntötte a bürokratikus hatalom, majd a nyomorba és tudatlanságba taszított közösségeknek felkínálták az éppen korszerű árutermelő gazdálkodást. A nyomorból kétségkívül kimásztak ezáltal a parasztcsaládok, de korábbi szellemi, lelki és anyagi gazdagságukat soha nem nyerhették vissza. Gondosan megválasztott időablakkal lehet itt fejlődést vetíteni, de ha az egész folyamatra engedünk rálátást az olvasónak, letagadhatatlan a mezőgazdasági össz tudás csökkenése, romlása, életidegenné, hamissá válása.

Mit tegyünk?

Előszöris állítsuk vissza az elődök tiszteletét! Ők sem voltak tévedhetetlenek, de ha olyan tudatlanok lettek volna, mint mi, akkor már nem lenne hol és miből gazdálkodnunk. Ők halmozták föl azokat a szellemi, lelki és anyagi javakat, aminek az elherdálása árán fenntartjuk a fejlődéstörténet hazug mítoszáit. Ha legalább ez a mítosz boldoggá tenné az embereket, akkor érthető lenne a ragaszkodás. De nem teszi boldoggá! A boldogsághoz nem a múlt leértékelése, hanem a jövőbe vetett bizalom vezet. Az értelmes, átéltető, közös életcé! Hogy lássuk, hol lesz szüksége a jövő társadalmának a gyermekeinkre! Milyen szakmát, milyen megélhetést ad majd nekik? Lesz-e szükség tömegesen ésszel felfogható és érzelmileg átéltető szakmákra, úgy mint pékre, lakatosra, cipészre, kertészre, geológusra, vagy csak felfoghatatlan és érzelmileg átéltető, életidegen foglalkozásokra, mint amilyen a menedzser, a diszpécser, a pályázati szakreferens és a minőségbiztosítási előadó? Bízni csak abban a jövőképben tudunk, amit értünk.

Másodszor: váljon szokásunkká, hogy minden szakmai kérdést megvizsgálunk társadalmi összefüggéseiben is! Ha döntenünk kell a vegyszeres és vegyszermentes, a gépesített vagy kézi munkára alapozott termelési rendszerek támogatásáról vagy mellőzéséről, merjük végiggondolni, hogy hosszú távon és széles körben melyik hová

vezet! Vegyük tudomásul, hogy akinek nem jut kapanyél, az vagy az üveghez, vagy a feszítővashoz nyúl. Semmilyen szakmai érdek vagy magánérdek nem írhatja felül az osztársadalmi érdeket! Osztársadalmi szinten nyugodtan hozzáadhatjuk a gyomirtó szerek költségéhez és a géphasználat költségéhez a munkanélkülikre, a vidéki alkoholbetegekre és a megélhetési bűnözőkre költött összegeket is. Ezek a jelenségek mind szorosan összefüggnek azzal, hogy megszűnt az állandó, életvitelszerű emberi jelenlét a földeken. A jelenlegi fenntarthatatlan módszeren alapuló, nem helyi igényre termelő, iparszerű mezőgazdaság a világon sehol se lenne nyereséges a piactorzító tényezők, azaz a nyílt és burkolt támogatások, valamint az árfolyamspekulációk nélkül.

Harmadszor: ha észrevevessük, hogy valaki ügyetlen vagy romantikus lépéseket tesz a fenntarthatóság felé, ne kezdjük gúnyolni hiteltelensége miatt. Ő legalább elkezdte a jót csinálni, még ha eleinte rosszul is. Mutassuk meg inkább, ha van hozzá tudásunk és bátorságunk, hogy nem csak a rosszat lehet jól csinálni, hanem a jót is!

INCZÉDY PÉTER

SZEPTEMBERI TEENDŐK A KERTBEN

A nyári hőségnapok kitarlottak augusztusra is, minden kerti terményt gyorsabban beérlve. Szeptemberre szoktuk ütemezni a hagyma és burgonya felszedését, de idén ezen a kiskerti betakarításon már sokan túl lehetnek. Az eltenni való paradicsom is leérik szeptemberre, de még ivőleveleket, vagy paradicsompürét most sem késő készíteni.

Akik ezzel is végeztek azoknak a zöldparadicsomból s hagymából, uborkából és paprikából és ízlés szerint válogatott fűszerekből igazán különleges savanyúság receptek között is érdemes körülnézni. A világhálón megszámlálhatatlan recept között válogathatunk, az említett sort még sárgarépa szeletekkel és gyalult káposztalevél csíkokkal is lehet bővíteni. Mielőtt kimenénk a kertbe a kerti teendőket számbavenni, egy már sokszor kipróbált recept ismertetek azok kedvéért, akik nem szívesen böngésznek az internetes keresőkön. Ez pedig még ott sem található meg. Író barátom titkos receptjének magunkhoz honosított változata következik.

Hozzávalók:

2 kg zöldparadicsom

1 kg vöröshagyma

1 kg paprika

1 kg paradicsompaprika

1 csomag kaporos savanyúság tartósító

egy kevés koriander s néhány szem szegfűbors

3 dl olaj

3 dl 10 %-os ecet

Az így összeállított nyersanyagot húsdarálón ledaráljuk s rövid főzés után üvegekbe töltve pokrócok alatt hagyjuk kihűlni.

Már az elkészítése is kellemes őszi illatokkal tölti be a konyhát, később pedig pirítós kenyéren élvezhetjük munkánk eredményét.

Most pedig nézzünk körül a kertben.

A konyhakert ilyentájt már többnyire üresedőben van, a borsó helyén megnőtt céklákkal is a konyhában kell majd foglalatzkodni. A gyökérzöldségeket pedig egy szárazabb hét után érdemes felszedni, hogy tovább tárolhassuk. A tökfélék termesztése is végéhez közeledik, kivéve a sütőtököt, ami igazán az első deres nap után szokott beérni.

Amikor pedig már felszedtünk, leszedtünk egyszóval betakarítottunk mindent a kertből, vegyük számba mit vethetünk még szeptemberben. Ebben a hónapban lehet vetni a sóskát és spenótot, valamint aki tavasszal a primőr salátával akar versenyezni, megpróbálkozhat az áttelelő fejes saláta vetésével is. Szeptember végén, de még októberben sem késünk el a fokhagyma gerezdek duggatásával. Arra azonban érdemes odafigyelni, hogy ilyenkor az őszi fokhagymát dugassuk. Merthogy a fokhagymának van tavaszi változata is, amelyik általában jobban eltartható ráadásul a tavaszi fokhagyma a szárazságot is jobban tűri mélyebbre hatoló gyökérzete miatt. Egyébként pedig friss fogyasztásra szinte mindegy melyiket, mikor duggatjuk.

Pillantás a gyümölcsök felé.

A málnásban már ki lehet metszeni a letermelt vesszőket, ha jut rá idő a szőlőszüreti előkészületek között. Akinek a bogyósok közül ribiszkéje is van, ott is érdemes jobban szemügyre venni a bokrokat, és az elöregedett ágakat kivágni. A ribiszke is sekélyen gyökeresedő bogyós, amit a talajművelő ápolásakor, azaz a kapáláskor is figyelembe kell venni.

A szőlő gyakori betegségei – peronoszpóra, lisztharmat – az idén talán kevesebb gondot okoztak a hőségnapok miatt, most inkább a darazsak és madarak elől kell valamilyen védelmet biztosítani a fürtöknek. Igen sok darazsat összegyűjthetünk a szőlő közé felaggatott cukros-ecetes levet, vagy más csalogató italt tartalmazó, oldalukon kilyuggatott műanyag palackokkal is.

DÓRY ISTVÁN**NÉHÁNY SZÁZ VAGY NÉHÁNY
EZER FORINT ELÉG A
KÖRNYEZETVÉDELEMRE...**

Ez a provokatív cím magyarázatot kíván. Akkor hát miért kell milliárdokat fordítani a környezetvédelmi feladatokra? Ha ennyi pénzt találtunk, gyorsan költjük el... A mondat pedig igaz, csak be szeretném fejezni: Néhány száz vagy néhány ezer forint is elég a környezetvédelemre...

...ha a környezetrombolásra nem költünk néhány száz vagy néhány ezer forintnál többet

Ennyi kis pénzből lehetne egy kidőlt fát pótolni, madarakat etetni, ennyi kellene a hulladékválogatás népszerűsítésére, ha egyébként tényleg hajlandók vagyunk a hulladéko-

kat EU-módra szétválogatni.

De természetesen

nem elegendő pár forint, ha sok forintot költünk

környezetszennyezésre, ha vásárlásunkkal megrendeljük a károkozást is.

Csomagolás

Kezdjük talán a csomagolási hulladékokkal: A legtöbb „modern” csomagolás 20-30 Ft-ba is belekerül, az aludoboz még többre is. Könnyű belátni, hogy nem túl jól járunk, ha olyan üdítőket, melyek önértéküknél drágább, eldobó csomagolásban vannak, még a haszonnal és szállítással is növelt áron veszünk meg. Egy kis környezetszennyezés a beltartalomban is van, nyilván nem a vízben, de a kémiai aromákban, a gyártási melléktermékekben annál inkább. S ha még azt is átgondoljuk, hogy a legtöbb áru esetében még az egyszer használatos csomagolások is védőcsomagolásban, rekeszben, dobozban, kiakasztható tartóban vannak, akkor féltő, hogy a mikor a pénztárnál fizetünk a számla nagyobb részét fogja kitenni a bevásárolt környezetszennyezés, és csak kevesebbet az, amiért bementünk a boltba.

Végül is az a helyzet, hogy ha környezetvédő életmódot élünk, és nem vásárolunk sok felesleges dolgot, túlcsomagolt, agyonfeldolgozott árukat, akkor inkább néhány száz vagy néhány ezer forint megtakarításunk keletkezik havonta a környezetvédelemből, amit becsületesen félre is tehetünk, és talán éppen a környezetvédelemre fordíthatnánk. (Ha az árukon megtakarított összeget pl. nyaralásra tesszük félre, azzal csak elodázzuk a fogyasztásunkat/szennyezésünket, ami azért nem olyan pozitív.)

Autógyártás

Még az autógyártás sem 100 %-ban környezetszennyezés. A vas alkatrészeket újra lehet olvasztani. Sok műanyagalkatrészből műanyagöntvényeket készítenek, igaz újból autót azt nem. Az üveg is újrahasznosítható. A kocsibelső különböző anyagai azonban leginkább a szemétre kerülnek, és az akkumulátor is nagy szennyezést okozhat, ha nem a feldolgozó helyre kerül. Nehéz megbecsülni, hogy egy autó több millió forintos árából mennyit költünk környezetrombolásra, az azonban bizonyos, hogy nem csupán néhány százat.

Nem ilyen rózsás a helyzet a benzinnel. A kipufogógáz vízgőztartalmán kívül minden egyéb csak csupa környezet-szennyezés, a hő, a CO, CO₂, a nitrogén-oxidok a sokféle bűdös és rákkeltő vegyület. Ezeket a szennyezéseket mind a benzinkútnál rendeljük meg, azonban a helyreállítást korántsem fizetjük ki ezzel - ami meg is látszik egy forgalmas út környékén. Durván azt lehetne mondani, hogy ugyanannyi száz vagy ezer forintot, mint amennyit a benzinkútnál hagyunk, be kell tennünk egy perselybe is, hogy abból fákat, közegészségügyi kiadásokat, utcák tisztítását finanszírozhassuk. Ennek nagyságrendje azonban még a nagyon szerényen autózó családoknál is meghaladja a havi néhány száz vagy néhány ezer forintot.

Mezőgazdaság, szolgáltatások

Amikor élelmiszert vásárolunk elsősorban azért szeretnénk fizetni, ami táplál bennünket: ezek természetes anyagok, a Nap fényenergiáját tartalmazzák szerves formában. A mai mezőgazdaság azonban sok fosszilis energiát is felhasznál (műtrágyák, gépek, vegyszerek formájában), s így amit megveszünk, az már környezetszennyezést is tartalmaz. Talán nem sokat, de mivel táplálkozunk folyamatosan kell, ez a szennyezési költség is tetemes összegre rúghat. Még ha csak szolgáltatásokat veszünk igénybe, akkor is megrendelünk szennyezéseket; nyilván nem azzal, hogy a fodrász csattogtatja az ollóját, hanem azzal, hogy a pénzből a.) munkahelyet teremtünk - ez jó, b.) a fodrász csupa olyasmire fogja elkölteni, ami szintén szennyezést tartalmaz: élelem, benzin, falazó blokk, kamat, villanyáram stb. A helyzet csak akkor változna meg, ha az egész társadalom szennyezési szintje csökkenne, vagy esetleg előnyben részesítenénk a szerényebb, szelídebb életmódú, gyalogos fodrászokat.

Összességében az a gond, hogy tízezer forintokat költünk környezetszennyezésre havonta, és nem teszünk félre még néhány száz vagy néhány ezer forintot sem ennek jóvátételére. (Megj.: Az állam az adónkból azért félretesz ilyen célokra, mégpedig fejenként és havonta kb. ezer forintot; ez a környezetvédelmi költségvetés. De minthogy beláttuk, hogy a környezetszennyezésre ennél többet költünk, „modern” életvezetéssel akár nagyságrendileg is többet, ez az összeg inkább jelképes és elégtelen.) Gondolom, nem örülnénk, ha az állam holnap „bejelentené”, hogy ezentúl havonta tízezer forintot szeretne legombolni rólunk - gyermekeink után is - a környezet rendbetétele érdekében, ezért csak egy megoldást látok: csökkenteni a „környezetszennyezési kiadásokat”, hogy megvalósuljon a címben szereplő mondat. Vagy éleesebben megfogalmazva: „Győződj meg arról, hogy nem költesz többet környezetszennyezésre havi

ezer forintnál (villany, kamat, falazó blokk, benzin, élelem, csomagolás stb. megfelelő része), és akkor a környezetvédelmi költségvetés meg fog birkózni a maradék szennyezéssel!" Még akkor is jó, ha félretekünk néhány száz vagy néhány ezer forintot faultetésre, madáretetésre, környezetvédelmi akciókra.

GDP vagy Mosolyindex

De még így is marad egy bökkenő, nevezetesen az, hogy akkor szegénynek fog látszani az ország. A GDP ugyanis azt méri, hogy milyen sok villanyt termelünk, mennyi sok benzint vagyunk képesek megvenni, egyre nagyobb házakban lakunk-e, s elegendően sokat keresnek-e a csomagolóanyag gyártó cégek rajtunk. Ezeket mind összeadják, és kimutatják a GDP-t. Ha valahol kettétörök egy tankhajó, vagy cián kerül a Tiszába, akkor még az elhárítási költségeket is összeírják, és azt is hozzáadják a GDP-hez. Hurrá, gazdagabbak lettünk! De jobbak nem. Az üzlet, az GDP, ha eladjuk a Balatont, egész kempingeket, egész falvakat külföldi turistáknak; de az nem növeli a GDP-t, ha emberek százai jól érzik magukat nomád táborozással, úszva, evezve, maguknak főzve a Tisza, a Bodrog vagy a szigetközi Duna partján. Ehhez csak tiszta víz kell, ez túlságosan ingyen van. És nem adjuk hozzá a GDP-hez azt, hogy hány ember érezte jól magát és mennyi fogyasztáscsökkenést értünk el vele.

De talán, ha a Mosolyindex-et bevezetnénk... A „nagy népek fiai” biztosan büszkének lennének, hogy mennyire elégedettek, mennyire jól élnek. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy végeztek ilyen felméréseket, és az derült ki, hogy az USA-ban egy emberöltő alatt 10 %-kal csökkent(!) azok száma, akik magukat elégedettnek vallották, miközben a GDP 2-szeresére nőtt. De hiszen korábban is tudtuk, hogy a pénz nem boldogít. Hogyan lehetne forintosítani a mosolyindexet? Két kérdéssel keresném meg a Föld minden lakóját. Tessék mondani Ön elégedett, jól érzi magát, boldog? Bizonyosan sok igenlő válasz érkezne, a keep smiling-típusú országok még nemzeti versengéseket is folytathatnának az első helyek megszerzéséért. Csak a nagyon szegény országokban nem volna igazán mosolyognivaló. De a második kérdés már arra irányulna, hogy „Ön mennyit tudna nélkülözni a GDP-jéből úgy, hogy nem fagy le a mosoly a szájáról”. És bizony még így is maradnának mosolygós országok, önzetlen emberek, mert tőlük megy előre a világ. És e derűs segítőkészségben megmutatkozna az országok igazi gazdagsága.

((Ezt az utolsó bekezdést teljesen zárójelbe teszem, de titkon remélem, hogy a cenzúra nem húzza ki. ...és akkor ezt a mosolyogva is nélkülözhető gazdagságot rögtön el is kérném, és Dél-Amerikában oktatásra, Indiában családtervezésre, Afrikában betegségmegelőzésre, Amerikában békére nevelésre, Kelet-Európában környezetvédelemre, Nyugaton pedig szerény-életmódra-tanításra költeném. Vagy fordítva.))

JAKAB ATTILA

SZENTLÉLEK ÉS EMBER AZ ÓKERESZTÉNY SZERZŐKNÉL

A szoros értelemben vett ókeresztény – vagyis a constantinusi fordulat (312-313/325) előtti – időszak keresztény szerzői teológiailag nem igazán reflektáltak a Szentlélek kérdésére. Ebből kifolyólag az első, kifejezetten a Szentléleknek szentelt, teológiai értekezések csupán a IV. század második felében jelentek meg.¹ Ennek elsődleges oka abban rejlik, hogy az ókeresztény korban a kibontakozó keresztény közösségek tagjai, a Krisztus-hívők, mély meggyőződéssel hitték, hogy a Szentlélek jelen van a körükben;² jelen van a Názáreti Jézusban, mint Krisztusban,³ hívők testvériségében.⁴

Az első keresztény nemzedékek számára a Szentlélek jelenléte tulajdonképpen az idők nagyon közeli végét jelentette meg. Ezért is kapcsolódott a belé vetett hit, mintegy szétválaszthatatlanul, a feltámadt Krisztusba vetett eszkatológikus hithez, aki a kegyelme révén üdvözíti a benne hívőket.

Ennek a hitnek a megfogalmazása minden bizonnyal az antiókhiai ósközösségekben történt meg. Itt kristályosodott ki az a meggyőződés, hogy valójában a Krisztus-hívők képezik Isten igazi/valódi népét (*verus Israel*⁵); ők azok, akik megkapták Isten Lelkét. A közhiedelemmel ellentét-

¹ Vak Didümosz (kb. 313-398) A Szentlélekről c. munkáját a 360-as évek elején írta. Befolyásolta Kaiszareai Baszileiosz kb. egy évtizeddel később írt, hasonló című művét. Lásd L. Ayres, „The Holy Spirit as the ‘Undiminished Giver’: Didymus the Blind’s De spiritu sancto and the development of Nicene pneumatology”, in: D. V. Twomey – J. E. Rutherford (szerk.), *The Holy Spirit in the Fathers of the Church*, Dublin, 2010, 57-72. old.

² A Szentlélekről szóló ókeresztény tanítás kibontakozását és fejlődését (Ágostonnal bezárólag) nagyszerűen végig lehet követni a Wolf-Dieter Hauschild és Wolker Henning Drecoll által összeállított – mind az eredeti (görög, latin, szír, kopt nyelvű) szövegeket, mind pedig azok német, illetve francia fordításait tartalmazó – szöveggyűjteményben. A jelen tanulmány nagymértékben támaszkodik erre a megkerülhetetlen munkára (annak francia változatára), amely a tárgyalt kérdésre vonatkozólag tartalmaz – általános, illetve ókeresztény szerzőkre lebontott – szakirodalmi jegyzéket (XXIX-LV. old.) is tartalmaz. Lásd W.-D. Hauschild – W. H. Drecoll, *Le Saint-Esprit dans l’Eglise ancienne. (Traditio christiana, 12)*, Bern – Berlin, etc., 2004. A franciával egy időben megjelent német változat címe: *Pneumatologie in der Alten Kirche*.

³ Lásd L. W. Hurtado, *Hogyan lett Jézus Istenné a Földön? A Jézus-tisztelet történeti gyökerei. (Napjaink Teológiája, 9)*, Pannonhalma, 2008.

⁴ Lásd pl. H. Haag, *Worauf es ankommt. Wollte Jesus eine Zwei-Stände-Kirche?*, Freiburg i. Br., ²1997; Uő., *Csak aki változik, marad hű önmagához. A katolikus egyház alkotmányáért. (Napjaink Teológiája, 4)*, Pannonhalma, 2006, 11-36. old.

⁵ A kérdés nemzetközi szakirodalma igen jelentős. Lásd pl. G. Filoramo – C. Gianotto (szerk.), *Verus Israel. Nuove prospettive sul giudeocristianesimo*, Brescia, 2001; M. B. Durante Mangoni – G. Jossa (szerk.), *Giudei e cristiani nel I secolo. Continuità, separazione, polemica. (Oii christianoii, 3)*, Trapani, 2006; H. C. Brennecke, „Die Kirche als wahres Israel. Ein apologetischer Topos in der Auseinandersetzung mit Markion und der Gnosis?”, in: *Ad veram religionem reformare. Frühchristliche Apologetik zwischen Anspruch und Wirklichkeit. Herausgegeben von C. Schubert and A. Von Stockhausen (Erfurter Forschungen A 109)*, Erlangen, 2006, 47-73. old.; E. Dassmann, „Die Kirche als wahres Israel”, *Theologische Zeitschrift* 62, 2006, 174-192. old.

ben tehát a közösséget nem a Lélek kiáradása hozta létre, hanem a Lélek kiáradt, mert az együtt maradt tanítványok – bízva a feltámadt Krisztus ígéréiben – várták annak kiáradását, hogy hirdethessék az Örömhírt (lásd ApCsel 2,1-4)! A Názáreti Jézus halálát követő pünkösdkor tehát tulajdonképpen Istennek a Joel 3,1-ben megfogalmazott ígérete („kiárasztom Lelekemet”) teljessédt be.

Az 1Kor 3,16 („Isten temploma vagytok, s az Isten Lelke lakik bennetek”), a Rm 8,9 („ti nem test, hanem Lélek szerint éltek, ha valóban Isten Lelke lakik bennetek”), de különösképpen a Jn 14,26 („a Vigasztaló, a Szentlélek, akit majd a nevemben küld az Atya, megtanít benneteket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit mondtam nektek”) jelzi, hogy szotériológiai kapcsolat áll fenn a Lélek és a Krisztus-hívók, illetve a Lélek és az Örömhír (kerügma) között. Ez elsődlegesen az ember eszkatológikus megújulását szolgálja.

Ennek fényében teljesen nyilvánvaló, hogy a Lélekre vonatkozó ókeresztény meggyőződés tulajdonképpen azt teszi lehetővé, hogy a Krisztus-hívó – egyénileg, és főképpen közösségileg – elgondolja magát a világban; vagyis meghatározza a saját helyét és helyzetét, kikristályosítsa a saját identitását.⁶

A tanítás megfogalmazásának első stádiuma: a II. század

A II. században a keresztény szerzők csupán kijelentéseket tettek, de külön és elmélyülten nem foglalkoztak a Szentlélek kérdésével. Az volt a meggyőződésük, hogy a Lélek egyrészt az isteni cselekvések lényeges eleme, másrészt pedig egyértelműen az Isten lényéhez tartozik.⁷

Ebben az időszakban alapvetően két, egymással szorosan összefüggő kérdéskörben találkozunk a Szentlélekre vonatkozó kitételekkel:

1) Az egyik az Írás és az Egyház problematikája, amelynek keretében felmerül a Lélek és a Történelem viszonya.

2) A másik az Ember, valamint az ő megvilágosításának, megszentelésének és a kegyelem adományával való elhalmozásának a kérdése, amelyben fontos és tevékeny szerep hárul a Lélekre.

⁶ Az ókeresztények identitás-meghatározásának a kérdése az utóbbi években a nemzetközi kutatás érdeklődésének középpontjába került. Lásd pl. „Early Christian Identities – Identità cristiane in formazione”, *Annali di Storia dell'Essegesi* 24, 2007/1; A. Faivre – C. Faivre, „Chrétiennoi/Christianoï. Ce que 'chrétiens' en ses débuts voulait dire”, *Revue d'Histoire Ecclésiastique* 103, 2008, 771-805. old.; B. Holmberg – M. Winninge (szerk.), *Identity formation in the New Testament. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 227)*, Tübingen, 2008; H. Cilières, „Être 'chrétienne' au Ier siècle? De la représentation à la réalité”, in: N. Belayche – S. C. Mimouni (szerk.), *Entre lignes de partage et territoires de passage. Les identités religieuses dans les mondes grec et romain: paganismes, judaïsmes, christianismes. (Collection de la Revue des Études Juives, 47)*, Paris – Louvain, 2009, 229-252. old.; S. C. Mimouni, „Qu'est-ce qu'un 'chrétien' aux Ier et IIe siècles? Identité ou conscience”, *Annali di storia dell'essegesi* 27, 2010/1, 11-34. old.

⁷ Lásd pl. Jusztinosz, *Párbeszéd a zsidó Triúfhónnal* 32,2; 56,3.

Mindeközben soha nem téveszthetjük szem elől azt a II. századi történelmi kontextust, amelyben a kereszténység kibontakozott; s amelyben a Krisztus-hívók társadalmi szempontból egy marginálisnak mondható vallási kisebbséget alkottak. A Jézus-esemény többféle, esetenként ugyanabban a relatíve kisszámú közösségben egymással párhuzamosan létező, értelmezésének időszakában ugyanis az ún. „nagyegyházi” irányzatnak kétfrontos ideológiai/teológiai küzdelmet kellett folytatnia ahhoz, hogy a saját identitását világosan körülhatárolja és megfogalmazza.

A külvilág irányába ez a küzdelem egyrészt a szintén ebben az időszakban kibontakozó, és a zsidó identitást újrafogalmazó, rabbinikus judaizmussal,⁸ másrészt pedig a hellenisztikus filozófiával szemben zajlott.

Belső körben a markáns dualizmust megjelenítő gnoszticizmus⁹ (kissé leegyszerűsítve: anyag és lélek erőteljes szembeállítás, üdvözülés a tudás révén), illetve a prófétai szellemet és lelkületet előtérbe helyező montanizmus¹⁰ (Lélek túlhangsúlyozása, világvége közelségébe vetett hit) jelentettek problémát.

⁸ Lásd pl. D. Jaffé, *Le judaïsme et l'avènement du christianisme. Orthodoxie et hétérodoxie dans la littérature talmudique. Ier-IIe siècle. (Patrimoines. Judaïsme)*, Paris, 2005; Uő., *Le Talmud et les origines juives du christianisme. Jésus, Paul et les judéo-chrétiens dans la littérature talmudique. (Initiations bibliques)*, Paris, 2007; Y. Y. Teppler, *Birkat haMinim. Jewish and Christians in Conflict in the Ancient World. (Texts and Studies in Ancient Judaism, 120)*, Tübingen, 2007.

⁹ A hatalmas nemzetközi szakirodalomból lásd pl. M. A. Williams, *Rethinking 'Gnosticism'. An Argument for Dismantling a Dubious Category*, Princeton, 1996; J. Holzhausen, „Gnosticismus, Gnosis, Gnostiker. Ein Beitrag zur antiken Terminologie”, *Jahrbuch für Antike und Christentum* 45, 2002, 58-74. old.; K. L. King, *What is Gnosticism?*, Cambridge (Ma.) – London, 2003; A. Marjanen, *Was There a Gnostic Religion? (Publications of the Finnish Exegetical Society, 87)*, Helsinki – Göttingen, 2005; Ch. Marksches, *Die Gnosis. (Beck'sche Reihe, 2173)*, München, 2006; G. Chiapparini, „Gnosticism: Fine di una categoria storico-religiosa? A proposito di alcune tendenze recenti nell'ambito degli studi gnostici”, *Annali di Scienze Religiose* 11, 2006, 181-217. old.; B. A. Pearson, *Ancient Gnosticism. Traditions and Literature*, Minneapolis, 2007; H. F. Weiss, *Frühes Christentum und Gnosis. Eine rezeptionsgeschichtliche Studie. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 225)*, Tübingen, 2008; B. Aland, *Was ist Gnosis? Studien zum frühen Christentum, zu Marcion und zur kaiserzeitlichen Philosophie. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 239)*, Tübingen, 2009. Magyar nyelven a kérdésnek gyakorlatilag nincs szakirodalma. G. Filoramo, *A gnoszticizmus története (Budapest, 2000) c. munkája, amely eredetileg 1983-ban jelent meg, a minősíthetetlen fordítás miatt alig használható.*

¹⁰ Lásd pl. W. Tabbernee, *Montanist Inscriptions and Testimonia. Epigraphic Sources Illustrating the History of Montanism. (Patristic Monograph Series, 16)*, Macon (GA), 1997; V.-E. Hirschmann, *Horrenda Secta: Untersuchungen zum fröstlichen Montanismus und seinen Verbindungen zur paganen Religion Phrygiens. (Historia. Einzelschrift, 179)*, Stuttgart, 2005 (rec. Szlávik Gábor, *Egyháztörténeti Szemle* 10, 2009/4, 90-101. old.); A. Marjanen, „Montanism: Egalitarian Ecstatic 'New Prophecy'”, in: A. Marjanen – P. Luomanen (szerk.), *A Companion to Second-Century Christian 'Heretics'. (Supplements to Vigiliae Christianae, 76)*, Leiden – Boston, 2005, 185-212. old.; A. Marjanen, „Montanism and the Formation of the New Testament Canon”, in: J. Ádna (szerk.), *The Formation of the Early Church. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 183)*, Tübingen, 2005, 239-264. old.; W. Tabbernee, *False Prophecy and Polluted Sacraments. Ecclesiastical and Imperial Reactions to Montanism. (Supplements to Vigiliae Christianae, 84)*, Leiden – Boston, 2007; W. Tabbernee – P. Lampe, *Pepouza and Tymion. The Discovery and Archaeological Exploration of a Lost Ancient City and an Imperial*

Ebben a kontextusban az alapkérdést értelemszerűen az igazság megismerése jelentette. Ez azonban nem rekedhetett meg a tudás, az ismeret szintjén, hanem ki kellett hatnia az ember magatartására, mindennapi életére is. A megismert Igazságnak szétválaszthatatlanul össze kellett függnie a megélt Élettel.

A Szentlélekre vonatkozó tanítás megfogalmazásának első stádiuma tehát tulajdonképpen a kereszténység első „tömegesedési” krízishelyzetével függ össze, a II. század második felében.¹¹ A közösségek létszámnövekedésével egy időben, és mintegy azzal párhuzamosan, a nézetkülönbségek egyre inkább kiengesztelhetetlen szembenállássá fajultak.

A konfliktus(ok) középpontjában a kinyilatkoztatás kérdése állt. Ezt a helyzetet a szóbeli hagyománynak írásban történő rögzítése, illetve ennek a szóbeliséggel szembeni elsőbbsége, normatív jellegűvé válása idézte elő. Ez a bibliai kánon, valamint a hitszabályok (*regula fidei / kánon tész ekklesiás*) meghatározásának, ugyanakkor pedig a világban való tartós létre történő intézményes és társadalmi berendezkedés időszaka. A keresztények ugyanis belátták, hogy Krisztus második eljövetele a közeljövőben nem igazán várható; az egyre inkább a beláthatatlan jövőbe tolódik ki. Ennek következtében szükségessé vált a közösségek megszervezése.

Az első Krisztus-hívő nemzedékek értelemszerűen az Isten Lelke inspirálta Írásokat (a későbbi Ószövetséget) tekintették a kinyilatkoztatás normatív forrásainak. Később azonban ezt a megnevezést az apostolok írásaira is elkezdték alkalmazni.¹² Mivel a II. században Markión¹³ rendkívül szűkre (Lukács evangéliumára, valamint Pál apostol válogatott és egyben a feltételezett zsidó elemektől „megtisztított” leveleinek gyűjteményére) szabta az elfogadható apostoli írások számát, az Egyház egy általánosan elfogadott „újszövetségi” kánon meghatározására kényszerült.¹⁴ Itt szin-

Estate in Phrygia, Berlin, 2008. Magyar nyelven lásd Szilávik Gábor, „Egy elmaradt régió szerepvállalása a kor vallási mozgalmában: Közép-Phrygia montanizmusa”, *Egyháztörténeti Szemle* 7, 2006/1, 3-36. old.

¹¹ A római birodalom társadalmának átalakulási folyamatait írja le Alföldi Géza, *Római társadalomtörténet* (Budapest, 2000) c. munkája.

¹² Lásd pl. 2Pét 3,16, amely Pál leveleit már az Írások közé sorolja.

¹³ Lásd pl. G. May – K. Greschat (szerk.), *Marcion und seine kirchengeschichtliche Wirkung. Vorträge der Internationalen Fachkonferenz zu Marcion, gehalten vom 15.-18. August 2001 in Mainz. (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der alchristlichen Literatur, 150)*, Berlin – New York, 2002; H. Räisänen, „Marcion”, in: A. Marjanen – P. Luomanen (szerk.), *A Companion to Second-Century Christian «Heretics»*. (Supplements to *Vigiliae Christianae*, 76), Leiden – Boston, 2005, 100-124. old.; S. Moll, *The Arch-Heretic Marcion. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 250)*, Tübingen, 2010.

¹⁴ Lásd pl. O. Leppa, „Debates within the New Testament Canon”, in: J. Ádna (szerk.), *The Formation of the Early Church. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 183)*, Tübingen, 2005, 211-238. old.; G. Aragione – E. Junod – E. Norelli (szerk.), *Le canon du Nouveau Testament. Regards nouveaux sur l'histoire de sa formation. (Le Monde de la Bible, 54)*, Genève, 2005; E. Norelli, „La notion de ‘mémoire’ nous aide-t-elle à mieux comprendre la formation du canon du Nouveau Testament?”, in: Ph. S. Alexander – J. D. Kaestli (szerk.), *The Canon of Scripture in*

tén az Isten Lelke és az inspiráltság elismerése alapján történt a válogatás az apostolok nevei alatt közkezen forgó szövegek között. Kulcskérdéssé vált az igazság, és annak megismerhetősége, ami a korabeli apologetikus irodalom¹⁵ egyik alapmotívuma. Ekkor vált meggyőződéssé az a nézet, miszerint az Igazságot Isten Lelke ismertette meg néhány kiválasztott emberrel; illetve, hogy az Igazságot alapjában véve az Isten Lelke segítségével érthetik meg az Írasmagyarázók. Ez azt jelenti, hogy tulajdonképpen Isten Lelke az, aki az Igazságot megismerteti és megérteti. Jusztinosz vértanú (Róma, a II. század közepe) pl. vallotta, hogy az emberi értelem számára Isten csak a Szentlelken keresztül válik hozzáférhetővé.¹⁶ Ebből kifolyólag a Léleknek a közösségben fellelhető adományai (az isteni karizmák) mindenekelőtt az igazság megismerésére és az igehirdetésre (az igazság megismertetésére) irányulnak, azokat szolgálják.

Perdöntő – és a kereszténység jövője, fejlődése szempontjából lassan-lassan meghatározó – kérdéssé vált, hogy hol és kiben munkálkodik a Lélek? Az ösközöségi időket idéző prófétában, aki a Lélek birtokában normatív módon hirdeti az igazságot; avagy a jövőbe mutató fejlődési irányvonalat megjelenítő és megtestesítő karizmatikus püspökben, aki a Lélek tekintélyét vindikálja magának (pl. Antiókhiai Ignác a II. század elején)?

Idővel elkerülhetetlenné vált a hatalmi/tekintélyi konfliktus. Ez az intézményesedést kikényszerítő első tömegesedéssel a II. század utolsó évtizedeiben be is következett. A montanizmus tulajdonképpen a „karizmatikusok” (‘konzervatívok’) és az egyházi tisztségviselők (‘újítók’) nyílt szembenállását jeleníti meg. Az összecsapás középpontjában a kinyilatkoztatás, az igazság és a normativitás kérdései álltak.

Ehhez az intézményes, a közösségi szerepeket/szolgálatokat érintő konfliktushoz társult egy másik, elsősorban a közösség (ön)meghatározására vonatkozó intellektuális/teológiai nézetkülönbség, amely a gnoszticizmusban öltött testet. A gnosztikusok – ellentétben a montanistákkal, akik elkülönülő közösségeket hoztak létre – többnyire az egyházi közösségen belül, de valamiféleképpen elkülönülve, határozták meg magukat. Ezt az elkülönülést az a kitétel legitímálta, hogy a gnosztikus keresztények egyfajta „titkos” kinyilatkoztatásokat birtokolnak, amelyek mássá (‘felsőbbrendűvé’) teszik őket a ‘tömegkeresztények’-kel szemben. Miközben ugyanis a hit mindenki (értsd a tömeg) számára hozzáférhető, addig a tudás/ismeret (*gnószisz*) csupán kevesek kiváltsága. Márpe-

Jewish and Christian Tradition / Le canon des Ecritures dans les traditions juive et chrétienne. (Publications de l'Institut romand des sciences bibliques, 4), Prahins CH, 2007, 169-206. old.; J. Schroter, *Von Jesus zum Neuen Testament. Studien zur urchristlichen Theologiegeschichte und zur Entstehung des neutestamentlichen Kanons. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 204)*, Tübingen, 2007; L. M. McDonald, *The Biblical Canon. Its Origin, Transmission and Authority*, Peabody (Mass.), 2007; D. Brakke, „A New Fragment of Athanasius's Thirty-Ninth Festal Letter: Heresy, Apocrypha, and the Canon”, *Harvard Theological Review* 103, 2010/1, 47-66. old.

¹⁵ Lásd pl. A. Wartelle, *Bibliographie historique et critique de saint Justin philosophe et martyr et des apologistes grecs du IIe siècle, 1494-1994 (avec un supplément)*, Paris, 2001; B. Pouderon, *Les apologistes grecs du IIe siècle. (Initiations aux Pères de l'Eglise)*, Paris, 2005.

¹⁶ Jusztinosz, *Párbeszéd a zsidó Trüphónnal* 4,1.

dig a gnosztikus nem a hit, hanem az igazság ismerete révén üdvözült. Mindez abban a korban természetesen bizonyos műveltségi szintet feltételezett – ami nem mindenkinek volt elérhető –, s értelemszerűen összefüggött egyfajta gazdasági-társadalmi pozícióval is.

A gnosztikusok (elsősorban a valentiniánusok: Ptolemaiosz¹⁷ és Herakleon¹⁸) az igazság megismerését lehetővé tevő emberi értelmet/intellektust az emberbe lehelt isteni Lélek (Ter 2,7) részeként értelmezték. Ezt ugyan a földi lét korlátozta és megrontotta, de ennek ellenére megmaradt az intellektusnak a transzcendensre való irányultsága. Öneréből ugyan képtelen eljutni az igazság megismerésére; de ez az isteni rész mégis lehetővé teszi a megváltást.

A kereszténység „nagyegyházi” irányzata tehát ebben a külső, de főképpen belső konfliktusos helyzetben kristályosította ki a Szentlélekre vonatkozó tanítást. Ez értelemszerűen összefonódott a szótériológiával és az ekkleziológiával. Ily módon a Lélek, az üdvösség és az Egyház kérdései lényegében véve szétválaszthatatlanokká váltak. Ahhoz, hogy ezt a folyamatot pontosan megértsük, elsősorban azt kell szem előtt tartanunk, hogy az általános felekezeti egyháztörténeti felfogással ellentétben¹⁹ az ún. „eretnekség” (*heterodoxia*) egyáltalán nem az „igaz tanítás” (*ortodoxia*) megrontása. Az „eretnekség” valójában egy utólagos pejoratív jelző; a „nagyegyházi” győztes irányzat által a korabeli konkurens irányzatokkal szemben visszamenőleges hatállyal érvényesített minősítés és értékítélet.²⁰ Hiszen alapjá-

ban véve maga az „eretnekség” az, ami kikényszeríti az „ortodoxia” kidolgozását, pontosítását és normatív meghatározását; és aminek alapján később ítélkezni lehet az elmúlt korok és személyek tanításai felett.

A Szentlélek-tan meghatározásának kezdeti folyamatában alapjában véve két lényeges, egymástól eltérő – mondhatni szembenálló – elképzelés/koncepció körvonalazódott.

1) Az egyik szerint az ember, (édenkerti) bukása révén, elveszítette eredeti állapotát. Ebből az állapotból, az adományai révén, a Lélek valamit helyreállít; vagyis az embert az eredeti állapot közelségébe juttatja. A kiindulópont tehát egy negatív emberszemlélet, amely az embert eleve rossznak és bűnösnek tételezi. Ez a koncepció teljes mértékben a múltra irányul; egy feltételezett eredeti tökéletes állapot helyreállítását tekinti végcélnek. Képviselői elsősorban nyugati, latin nyelvű szerzők (pl. Tertullianus és Ágoston).

2) A másik tanítás egy lényegesen pozitívabb emberfelfogást – és ennek következtében egy jövőre irányuló nézetet – képvisel. Eszerint a Szentlélek az embert lényegében véve újraformálja, aminek eredményeképpen az ember, eszkatológiai szempontból, valami új dologgal gazdagodik. A többnyire keleti, görög nyelvű szerzők tehát nem egy hipotetikus múltbeli állapotot akarnak helyreállítani, hanem az eljövendő örök életet/boldogságot vételezik előre.

A tanítás megfogalmazásának második stádiuma: a III. század eleje

A II. század végén Lyoni Irenaeus²¹ (†200 körül) egyfajta fordulópontot jelent a Szentlélekről szóló tanítás kikristályosodásának folyamatában.²² Konkrét helyzete a gyengén intézményesedett II. századi kereszténységhez köti, ellenben nézetei már a következő századot idézik.

Irenaeus a Lelket az isteni Bölcsességgel azonosítja, és megkísérli elméletileg/teológiai is megfogni/megfogalmazni a Szentháromságot. Számára teljesen egyértelmű, hogy ahol az Egyház, ott van az Isten Lelke is, illetve ahol az Isten Lelke, ott van maga az Egyház is, és vele együtt a kegyelem teljessége, mivel a Lélek maga az Igazság.²³ Ebből mintegy értelemszerűen következik, hogy az „eretnekek” (pontosabban *heterodoxok*) nem birtokolják – nem birtokolhatják (!) – a Lelket, mert ők az Egyházon kívül vannak; még akkor is, ha a valóságban és ténylegesen tagjai az adott keresztény közösségnek.

A spirituális gnosztikusok individualista és elitista felfogásával szemben Irenaeus a linearitásos üdvtörténetet hangsúlyozza; vagyis a próféták és az apostolok (illetve

¹⁷ Lásd pl. Ch. Marksches, „New Research on Ptolemaeus Gnosticus”, *Zeitschrift für Antikes Christentum* 4, 2000, 225-254. old.

¹⁸ Lásd pl. A. Wucherpfenning, *Heracleon Philologus. Gnostische Johannesexegese im zweiten Jahrhundert. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 142)*, Tübingen, 2002; M. Kaler – M.-P. Bussiès, „Was Heracleon a Valentinian? A New Look at Old Sources”, *The Harvard Theological Review* 99, 2006, 275-289. old.

¹⁹ Marton József szerint pl.: „Az evangéliumokban található, majd a hitvallásokban megfogalmazott tanítást nem minden keresztény fogadta el változatlanul és fenntartás nélkül, és nem minden egyházi író tanítására illettek rá a keresztény tanítás igaz voltának ismertetőjelei. Azokat, akik az egyház hivatalos hitbéli felfogásával szembefordultak, azt megtagadták és mást hirdettek, eretnekeknek, heretikuskoknak hívjuk. (...) a herezis nem más, mint válogatás a kinyilatkoztatott igazságok között, egyesek elfogadása, mások elvetése, tehát valamely kinyilatkoztatott igazság vagy igazságok tudatos tagadása, és a kétségbe vont igazsággal ellentétes nézetek hirdetése, tévtanítás.” Marton József, *A keresztény ókor. Egyháztörténeti tanulmány, Marosvásárhely, 2004, 93. old.* Lásd még Szántó Konrád, *A katolikus egyház története. I. kötet, Budapest, 21987.*

²⁰ A kérdésnek nincs magyar szakirodalma. Lásd pl. A. Le Boulluec, *La notion d'hérésie dans la littérature grecque. IIe-IIIe siècles. T. I: De Justin à Irénée. T. II: Clément d'Alexandrie et Origène, Paris, 1985; Uő., „Discours hérésiologique et dénominations des 'sectes'”, N. Belayche – S. C. Mimouni (szerk.), *Les communautés religieuses dans le monde gréco-romain: essais de définition. (Bibliothèque de l'École des Hautes Études. Sciences religieuses, 117)*, Turnhout, 2003, 107-122. old.; B. D. Ehrman, *Lost Christianities. The Battles for Scripture and the Faiths We Never Knew, New York, 2003; E. Norelli (szerk.), „Costruzioni dell'eresia nel cristianesimo antico”, *Rivista di storia del cristianesimo* 6, 2009, 323-434. old.; R. Perrotta, *Hairéseis: gruppi, movimenti e fazioni del giudaismo antico e del cristianesimo (da***

Filone Alessandrino a Egesippo). (Pubblicazioni dell'Istituto di scienze religiose in Trento. Series maior, 11), Bologna, 2008.

²¹ A szerzőre és teológiai gondolkodására vonatkozóan lásd pl. E. Osborn, *Irenaeus of Lyons, Cambridge, 2001; B. Sesboué, Tout récapituler dans le Christ: christologie et sotériologie d'Irénée de Lyon. (Jésus et Jésus-Christ, 80), Paris, 2000; B. Benats, *Il ritmo trinitario della verità. La teologia di Ireneo di Lione, Roma, 2006; M. C. Steenberg, Irenaeus on Creation. The Cosmic Christ and the Saga of Redemption. (Supplements to Vigiliae Christianae, 91), Leiden, 2008.**

²² Lásd B. Leahy, „'Hiding behind the works': the Holy Spirit in the trinitarian rhythm of human fulfillment in the theology of Irenaeus”, in: D. V. Twomey – J. E. Rutherford (szerk.), *The Holy Spirit in the Fathers of the Church, Dublin, 2010, 11-31. old.*

²³ Irenaeus, *Az eretnekségek ellen, vagy a hamisan tudásnak nevezett eszmék cáfolata III,24,1.*

azok utódai: a püspökök) folytonosságát/kontinuitását hirdeti. Ennek értelmében a Szentlélek folyamatosan ismertette az isteni üdvtervet, ami lényegében véve a teremtés és a megváltás összekapcsolását jelenti. Más szóval: a megváltás teljesítette be a teremtést!

Az üdvtörténeti folytonosságból egyértelműen következik, hogy Krisztus Lelke jelen volt már a régi szövetségben is; másképpen fogalmazva: a régi szövetségben is Krisztus Lelke volt jelen! Az isteni üdvterv folyamatos ismertetése pedig egy progresszív nevelési folyamatot feltételez, amely az Egyházzal kötött új szövetségben csúcsonyul ki, és teljesedik be.

Az Írások vonatkozásában Irenaeus erőteljesen hangsúlyozza, hogy azok magyarázatára kizárólag az Egyház hivatott. Számára az Egyház testesíti meg ugyanis azt az „új emberiséget”, amely Isten hasonlóságára, Krisztusban és Krisztus által teremtett, és amelyet maga a Szentlélek munkált ki. Mindebből értelemszerűen következik, hogy a tökéletes ember kizárólag az Egyházban valósulhat/valósítható meg, mivel Isten Lelke kizárólag ott működik! Az Egyház ugyanis „Isten új népe”; a Lélek ígéreteinek tökéletes megvalósítása.

A Krisztus-hívó a keresztségben egyesül a Lélekkel, így módon részesül az isteni halhatatlanságban, és végeredményben megkapja a tökéletes emberré való válás lehetőségét.

Irenaeus Keleten élő kortársa, Alexandriai Kelemen (†215 körül),²⁴ azt vallja, hogy a keresztség lét egy állandó feladat, a keresztség kegyelmének folyamatos tudatosítása a tökéletesedés irányába való fejlődés céljából. Ezért a keresztség igazságos életet él (igazságban él), amely élet egy megállás nélküli menetelés a végső cél felé. Ez a cél pedig nem más, mint az Isten képmásának számító ember hivatásának a beteljesítése a tudás/ismeret és a cselekedetek révén. Ebből kifolyólag a Lélek adományai egyidejűleg jelentik az alapot és a kötelezettségeket: a keresztségnek spirituálissá kell válnia a benne lakó Léleknek köszönhetően, akit a keresztség szentsége révén birtokol.

Ebben az időszakban (III. század legeleje) a Lélek még minden „igazi” keresztség számára elérhető volt. Rövidesen azonban, a keresztség és az egyház-szervezet klerikalizálódási folyamatának eredményeképpen, a Lélek teljes értékű és mértékű birtoklása a püspök (a közösség vezetője és az apostolok utódja) kiváltsága lesz.

²⁴ A szerzőre vonatkozóan lásd pl. E. Osborn, *Clement of Alexandria*, Cambridge, 2005; R. Feulner, *Clemens von Alexandrien. Sein Leben, Werk und philosophisch-theologisches Denken*. (Bamberger Theologische Studien, 31), Frankfurt am Main – Berlin, etc., 2006; P. Ashwin-Siejkowski, *Clement of Alexandria. A project of Christian perfection*, London – New York, 2008.

Órigenész (†254)²⁵ – az ókereszténység egyik legnagyobb formátumú gondolkodója – ezen folyamat közepette rendszerezte, többek között, a Szentlélekre vonatkozó korabeli nézeteket is (lásd pl. *A Príncipiumokról* I,3; II,7; III,4; IV,1-2).²⁶ Ő a Krisztus-hívó elsődleges életcélját Isten és az igazság megismerésében határozta meg; mindenekelőtt az Írások felett való elmélkedés és gondolkodás révén. Mindezt természetesen a Szentlélek megvilágosító támogatásával tartotta megvalósíthatónak. Hiszen az ily módon megszerezhető ismeret tulajdonképpen – és egyben – karizmát is jelent(ett), ami csak kevesek (a pneumatikusok) kiváltsága. A bölcsesség ugyanis a Szentlélek olyan, és azon, adománya, amely lehetővé teszi az isteni dimenzióba való felemelkedést. Ez ugyanakkor magas fokú spiritualitást és etikai magatartást feltételez.

A Szentlélekről szóló tanítás és az etikai követelmények órigenészi összekapcsolása azt jelentette, hogy a keresztség révén – az uralkodó nézettel ellentétben (pl. Irenaeus, Kelemen) – nem minden keresztség részesült a Lélekben. Ez egyedül a valóban megtértek, az erkölcsileg „tisztá” keresztség kiváltságának számított, ami értelemszerűen szöges ellentétben állt az intézményi pozíciót/hivatalt betöltő püspökök egyre erőteljesebben megfogalmazódó igényével.²⁷

Órigenész felfogásában a Lélek birtoklását nem a betöltött egyházi funkció, hanem a személyes magatartás és az életvitel mutatta. Számára a „szentek” élete egy folyamatos haladást (állandó úton levést) jelentett a tökéletesség irányába, amely a világtól való egyre nagyobb mértékű elszakadás képességével volt mérhető. Tulajdonképpen ez a világtól való elszakadási képesség semlegesítette (egyenlített ki) a „bűnbeesést”; vagyis az Istentől való távol kerülést.

Órigenész szerint, az üdvösség elnyerése tulajdonképpen az ember önnevelő átalakulása révén valósul meg. Ez az átalakulás Jézus Krisztusban történik, és a Lélek hajtja végre.²⁸

Mindennek fényében egyáltalán nem véletlen tehát, hogy az aszketika, a misztika és a kritikus ekkleziológia egyszerűen elképzelhetetlen Órigenész tanítása nélkül. Ezért is került más-más fejlődési pályára a latin nyelvű nyugati és a görög nyelvű keleti keresztény teológia. Hi-

²⁵ A hatalmas méretű nemzetközi szakirodalomból lásd újabban A. McGuckin (szerk.), *The Westminster Handbook to Origen*. (The Westminster Handbooks to Christian Theology), Louisville, 2004; Uő. (szerk.), *The SCM Press A – Z of Origen*. (The SCM Press A – Z of Christian Theology), London, 2006; F. Cocchini, *Origene. Teologo esegeta per una identità cristiana*. (Primi secoli, 1), Bologna, 2006. Magyar nyelven mind Kelemenre, mind pedig Órigenészre vonatkozóan lásd Somos Róbert, *Alexandriai teológia*. (Catena. Monográfiák, 1), Budapest, 2001.

²⁶ Lásd Órigenész, *A Príncipiumokról* I-II. kötet. Ford. Pesthy Monika, Kránitz Mihály, Somos Róbert. (Catena. Fordítások, 5), Budapest, 2003.

²⁷ Az Órigenész műveiben tetten érhető és nyomon követhető egyházi közösségi és intézményi változások vonatkozásában lásd A. Jakab, *Ecclesia alexandrina. Evolution sociale et institutionnelle du christianisme alexandrin (I^e et IIIe siècles)*. (Christianismes anciens, 1), Bern – Berlin, etc., 2004, 188-214. old.

²⁸ Kelemen és Órigenész vonatkozásában lásd J. Rutherford, „The Alexandrian Spirit: Clement and Origen in context”, in: D. V. Twomey – J. E. Rutherford (szerk.), *The Holy Spirit in the Fathers of the Church*, Dublin, 2010, 32-56. old.

szen a kereszténység második „tömegesedési” krízishelyzetében (földrajzi elterjedés, demográfiai növekedés és erőteljes társadalmi differenciálódás) – a látszólagos és megtévesztő formai azonosság és egyformaság ellenére (bürokratikus egyházi intézményrendszer, klerikusok és laikusok elkülönülése²⁹) – a válaszok és megoldások olyan markáns tartalmi eltéréseket mutattak, amelyek a későbbi korokban meghatározókká, és mondhatni áthidalhatatlannak váltak.

A tanítás megfogalmazásának harmadik stádiuma: a IV. század

A III. század 260-as éveiben elkezdődő, és mintegy 40 évig tartó, nyugalmi időszak kedvezett a kereszténység elterjedésének, a hívők intellektuális és spirituális ellanyhulásának, valamint az intézményi struktúra megerősödésének. Mindezt főképpen a Diocletianus császár által 303-ban kirombantott – és lényeges regionális eltéréseket mutató, 312/313-ig tartó – keresztényüldözés³⁰, illetve az általa felszínre hozott belső egyházi problémák halmaza, tette nyilvánvalóvá. Ebben az időszakban elsekélyesedett a teológiai gondolkodás is: nem voltak jelentős viták, és nem ismerünk kimagasló személyiségeket sem.³¹

A IV. század elején az alapvető hitbeli problémát Jézus Krisztus istenségének a kérdése jelentette. Arius/Areiosz (260-336), akiről az irányzat a nevét kapta (arianizmus), természetesen a (Szent)Lelket is teremtménynek tekintette. Ez a kitétel azonban nem került a politikai és társadalmi megosztottságot is eredményező teológiai viták középpontjába.³²

A császári hatalom hatékony támogatásának köszönhetően a IV. század közepére nyilvánvalóvá vált, hogy a Római Birodalom meghatározó vallási tényezője a kereszténység lett. Ekkor az Egyház már *de facto* birodalmi volt. Egyben elkezdődött a tömegesedés folyamata, amellyel párhuzamosan – és mintegy ellensúlyozásképpen – elkezdtek kibontakozni az aszketikus/monasztikus,³³ illetve a karizmatikus mozgalmak.

²⁹ Lásd pl. Alexandre Faivre, *Ordonner la fraternité. Pouvoir d'innover et retour à l'ordre dans l'Église ancienne*, Paris, 1992; Uő., *Les premiers laïcs lorsque l'Église naissait au monde*, Strasbourg, 1999.

³⁰ Lásd pl. V. Twomey – M. Humphries (szerk.), *The Great Persecution. (Irish Theological Quarterly Monograph Series)*, Dublin/Portland, 2009; Ph. Aubreville, „Zur Motivation der tetrarchischen Christenverfolgung”, *Zeitschrift für Antikes Christentum* 13, 2009, 415-429. old.

³¹ Egyetlen jelentős kivétel Szamoszatai Paulosz, antiókhiai püspök, esete. A teológiai vitát a politikai hatalmi kérdésekkel ötvöző egyházi probléma mintegy előre vetítette a IV. században meghonosodó és általánossá váló gyakorlatot: a vitás egyházi kérdéseknek és belső konfliktusoknak a politikai hatalom közreműködésével történő megoldását. Lásd A. Jakab, „Paul de Samosate, un évêque pas comme les autres? L'église d'Antioche dans la tourmente politico-religieuse au milieu du IIIe siècle”, *Classica et Christiana. Periodico annuale del Centro di Studi Classici e Cristiani della Facoltà di Storia dell'Università «Alexandru I. Cuza» di Iași* 5/1, 2010, 141-160. old.

³² Lásd P. Maraval, *Le christianisme de Constantin à la conquête arabe. (Nouvelle Clío. L'Histoire et ses problèmes)*, Paris, 2005, 313-348. old.

³³ Lásd pl. V. Desprez, *Le monachisme primitif. Des origines jusqu'au concile d'Éphèse. (Spiritualité Orientale, 72. Série Monachisme primitif)*, Bégrolles-en-Mauges, 1998; A. Merkt,

Ebben a kontextusban került sor, a 350-es évek végén, a Szentlélek istenségének markánsabb tagadására, ami értelemszerűen szükségessé tette a róla szóló tanítás kifejtését.

Alexandriai Atanáz/Athanasziosz (296-373)³⁴ a Szentlélek-tant összekapcsolta a krisztológiával és a szótériológiával. Azt hangsúlyozta, hogy az a Lélek, akivel a hívők egyrészt a bibliai kinyilatkoztatásban, másrészt pedig a spirituális tapasztalatok révén találkoznak, az a Lélek tulajdonképpen Krisztus és Isten Lelke. Az Atya ugyanis minden esetben a Fiún keresztül a Lélek által cselekszik, a teremtésben és a megváltásban egyaránt. Az Atya – Fiú – Szentlélek tehát egyenrangúak (azonos természetűek), és ők együttesen maga az Isten.

Mivel a Lélek az elesett embert átalakítja és megújítja, ennek köszönhetően az ember, mint a Fiú képmása, újból Isten képmása lehet. A Fiún keresztül tehát az ember újra eljut Istenhez; eljut az istengyermekség állapotába; mintegy lehetőséget kap a „megistenülés”-re!³⁵

Kaiszareai Baszileiosz/Nagy Vazul (329-379) számára,³⁶ aki a Szentlélek istenségét tagadókkal szemben megírta *A Szentlélekről* szóló nagy horderejű teológiai értekezését (kb. 374-375), teljesen egyértelmű, hogy a Szentlélek nem más, mint maga a Megvilágosító, aki feltárja és megerősíti az Írásokban fellelhető igazságot. Ennek a megvilágosításnak köszönhetően – Jézus Krisztus közvetítésével – az emberi lélek, egy megtisztító felemelkedésben, egyre közelebb kerülhet Istenhez, egészen a személyes találkozásig. Ebben a folyamatban – amely tulajdonképpen egy állandó Krisztus-követés, folyamatos együttműködésben a Szentlélekkel – válik a keresztény ténylegesen emberré; vagyis egy spirituális lényé, akit a keresztségen keresztül az isteni kegyelem ereje táplál.

Nagyon lényeges kitétel azonban, hogy a Lélek szerinti élet csakis és kizárólag az egyházi közösségben lehetséges! Ily módon a Szentlélek (elsősorban az adományai révén) tulajdonképpen az Egyház megújító erejét jelenti; Ő az, aki az Egyházat képessé teszi a megújulásra. Ebből kifolyólag – s mivel a Szentlélek maga Isten – az Egyháznak semmiképpen sem szabad üldöznie azokat a megnyilvánulásokat, amelyek magukon hordozzák a Lélek jeleit. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az Egyháznak teret kell engednie, el kell viselnie, integrálnia kell a karizmákat.

Das frühe christliche Mönchtum, Darmstadt, 2008; G. Filoramo, *Monachesimo orientale. Un'introduzione. (Storia, 40)*, Brescia, 2010. Magyar nyelven lásd Puskely Mária, *A monachizmus kezdetei a római birodalomban, III-V. század. (Agatha, 8)*, Debrecen, 2001.

³⁴ Lásd pl. Ch. Butterweck, *Athanasius von Alexandrien. Bibliographie. (Abhandlungen der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften, 90)*, Opladen, 1995; X. Morales, *La théologie trinitaire d'Athanasie d'Alexandrie. (Collection des Études Augustiniennes. Série Antiquité, 180)*, Paris, 2006; D. M. Gwynn, *The Eusebians. The Polemic of Athanasius of Alexandria and the Construction of the «Arian Controversy».* (Oxford Theological Monographs), Oxford, 2007; Th. G. Weinandy, *Athanasius. A Theological Introduction. (Great Theologian Series)*, Aldershot, 2007.

³⁵ Lásd pl. N. Russell, *The Doctrine of Deification in the Greek Patristic Tradition. (Oxford Early Christian Studies)*, Oxford – New York, 2004.

³⁶ Lásd pl. M. Girardi, *Basilio di Cesarea interprete della Scrittura. Lessico, principi ermeneutici, prassi. (Vetera Christianorum, 26)*, Bari, 1998.

Azt lehet tehát mondani, hogy a Szentlélekről szóló tanítás végső kikristályosodása lényegében a kereszténység harmadik „tömegesedési” krízishelyzetével függ össze. Ez az az időszak, amikor is az Egyház kizárólagos politikai és társadalmi hatalmat szerez, illetve szakralizálódik (a klerikusok – legalábbis a felső réteg: püspök, presbiter, diakónus – közösségi tisztségviselőkből papokká válnak).³⁷

Egy évvel a kereszténység hivatalos birodalmi vallássá történő nyilvánítása után³⁸ a Konstantinápolyi Zsinat, 381-ben, kimondta, hogy az igazság ismerete, az ember új élete, az Egyház megléte és az üdvösség reménye mind-mind a Szentlélek erején alapszik, aki Isten. Az ekkor megfogalmazott hitvallás szerint:

„[És hiszünk]... az Úr (*Küriosz*) és életadó Szentlélekben, aki az Atyától származik/ered (*to ek tou patrosz ekporenomenon*), akit az Atyával és a Fiúval azonos imádat és dicsőség illet meg (*szünproszkünoumenon kai szüindoxazomenon*), [és] aki a prófétákon keresztül beszélt.”³⁹

Évszázadokkal később a Szentlélek származásáról alkotott eltérő nyugati és keleti felfogás képezi majd – többek között – az ürügyet, hogy Konstantinápoly és Róma antagonisztikus hatalmi törekvései nyílt szakadásban, egymás kölcsönös kiközösítésében csúcsosodjanak ki.

A görög szöveg ismeretében joggal merül fel tehát a kérdés: honnan is származtatható a hitvallás nyugati változatában az „és a Fiútól” (*filioque*⁴⁰) IX. századi toldalék?

Nyugati viszonylatban a Szentlélekről szóló tanítás Ágostonhoz (354-430) kötődik, és főképpen a donatistákkal folytatott vitákban kristályosodott ki.⁴¹ Ebben a sajátságos észak-afrikai vallási-társadalmi kontextusban elsősorban a tapasztalat, a vallási meg tapasztalás játszott nagyon fontos szerepet; szemben a keletiek sokkal intellektuálisabb teológiai konstrukciójával.

Ágoston számára a Szentlélek lényegében véve Isten erejét jelenti. Ő teszi lehetővé, hogy az ember szeresse a Krisztus által megjelenített igazságot. A Szentlélek tehát (mint *communio* és *caritas*) mintegy

³⁷ Lásd A. Faivre, *Naissance d'une hiérarchie. Les premières étapes du cursus clérical. (Théologie Historique, 40)*, Paris, 177.

³⁸ I. (Nagy) Theodosius/Theodosziosz császár (379-395) 380-ban tette meg az ortodox kereszténységet a Római Birodalom egyedüli és kizárólagos hivatalos vallásává, elindítva egyben a pogányok, az eretnekek és a zsidók üldözését.

³⁹ W.-D. Hauschild – W. H. Drecoll, i. m., 338. old. A hitvallás szövege csak a Khalkédóni Zsinat (451) dokumentumaiban maradt fenn. A Konstantinápolyi Zsinat aktái ugyanis elvesztek.

⁴⁰ Lásd A. E. Sicienski, *The filioque: history of a doctrinal controversy. (Oxford Studies in Historical Theology)*, New York, 2010.

⁴¹ Lásd S. Lancel, *Szent Ágoston. (Életek & Művek)*, Európa Kiadó, Budapest, 2004, 265-284, 470-501; M. A. Gaumer, „The Evolution of Donatist Theology as Response to a Changing Late Antique Milieu”, *Augustiniana* 58, 2008, 201-233. old.

Isten szeretetét jeleníti/testesíti meg (attribútum). Ő az, aki összeköti az Atyát és a Fiút. Ebben a rendszerben a kegyelem tulajdonképpen az isteni szeretetnek a Szentlélekben elnyert ereje, amely képessé teszi az embert arra, hogy teljesítse Isten akaratát.

Ugyanakkor, Ágoston felfogásában, az igazi Egyház egy szeretetközösség, ahol a Szentlélek munkálkodik, elsősorban a szentségekben, és azokon keresztül. Ennek fényében ő az „eretnekség”-et értelemszerűen szeretetközösségtől való elszakadásnak tekinti. Az ilyen „eretnek” közösségekben/egyházban érvénytelenek a szentségek, és nincs jelen a Szentlélek – vagyis Isten ereje és szeretete – sem.

Kevésbé ismert tény – mivel a kitétel körülményeit nem igazán szokás emlegetni –, hogy a „szeress és tégy, amit akarsz” elhíresült ágostoni mondás alapjában véve a Szentlélekről szóló tanítás kikristályosodása, és a donatistákkal folytatott heves vita kontextusába ágyazódik. Mindenekelőtt azt jelenti, hogy a cél szentesíti az eszközközt, a (jó) szándék legitimálja a módszereket; vagyis az eretnekekkel és a skizmatikusokkal szemben akár az erőszak alkalmazása is megengedett, hiszen a legfőbb cél az egyház egysége, és az emberek üdvözítése – ha kell, akár az akaratuk ellenére is; szeretetből!⁴²

Konklúzió: tanulság a másnak

Ma már teljesen nyilvánvaló, hogy a keresztény teológia kibontakozása, rendszerbe foglalása egy hosszas gondolkodási folyamat – *fejlődés* – eredménye. Ezt, a mára már teljes mértékben megmerevedett (dogmatizálódott) eredményt csak akkor tudjuk igazából megérteni, és helyesen értékelni, ha soha nem tévesztjük szem elől magát a folyamatot, ha nem vonatkoztatunk el a történeti kontextualizációtól; vagyis azoktól a krízishelyzetektől, amelyek a tanítást kikristályosították, a pontosításokat és a kitételek világos megfogalmazását kikényszerítették.

Az eredmény maga ugyan elszakadhat – és napjainkra már régen el is szakadt – attól a történelmi-, társadalmi helyzettől, a kontextus és a gondolkodás/reflexió azon interaktív kapcsolatától, amely kitermelte, létrehozta magát a textust (az egyes ókeresztény szerzők teológiai értekezéseit); ellenben ez a de-kontextualizált eredmény egy hatalmi-, és identitás-krízisben szenvedő, intellektuálisan elsekélyesedő és spirituálisan kiüresedő, önmagát és főképpen az önmaga helyét mondhatni idegesen kereső kereszténység számára nem képes ihletforrásul szolgálni. Elsősorban azért, mert az ókorban, annak a kornak a fogalmi rendszerével kiérlelt dogmatikai formulák ismételtetése, és az ahhoz való görcsös ragaszkodás, lényegében véve egy háttal a falnak szorított – és az évszázadok során számtalan, egymással szembenálló felekezetre bomlott – vallás élet-halál utóvédharcának a benyomását kelti.

A tanulság tehát az, hogy magához a folyamathoz kell visszatérni, azt kell megérteni, és főképpen abból kell ihletet meríteni. Az ókereszténység egyházi intézmény- és teológiai eszmerendszere kibontakozásának szorosan összefüggő folyamata taníthatja meg ugyanis azt a módszert, hogy miképpen lehet – és kell –, újra és újra, lényegében véve minden egyes korban, megteremtteni a történelmi-, társadalmi kontextus és gondolkodás/reflexió interaktív kapcsolatát. Ennek hiányában az adott kor kereszténysége

⁴² Lásd S. Lancel, i. m., 479-482. old.

fáziseltolódásba kerül a saját korával. Napjainkban pl. ez azt jelenti, hogy amennyiben a kereszténységnek a mai emberközpontú világban nincsen semmi releváns mondanivalója az emberről, joggal tehetjük fel a kérdést: mi értelme, milyen társadalmi relevanciája van még a létezésének?

Közhely, hogy a tömegkereszténység ideje – legalábbis a fejlett euró-atlanti világban – lejárt. Egy plurális, demokratikus és szekularizált társadalmi közegben alig van már esély arra, hogy egy valójában Isten nélküli, jórészt a szexualitás szabályozására fókuszáló „keresztényi”-nek nevezett hatalmi ideológia legyen újra a politika, illetve a társadalom irányításának szervező és rendező elve. Az ezzel való kísérletezés valójában a szándékkal ellentétes hatást érhet csak el: a társadalom egy számottevő részével magát a kereszténységet gyűlölteti meg.

Ebben a mai kontextusban a folyamatosan társadalmi teret veszítő kereszténységnek tulajdonképpen az ókereszténység fejlődési folyamatával ellentétes utat kell/kellene bejárni: a mennyiségi kereszténységtől el kell/kellene jutni a minőségi kereszténységig. Az ókeresztény szerzők, a saját korukban, elsősorban azért érzékelték a mennyiségben rejlő problémákat és veszélyeket, mert összhangban éltek a saját korukkal és társadalmukkal. Ez tette őket képessé arra, hogy az eléjük tornyosuló kérdéseket úgy válaszolják meg, hogy a válaszaik még a későbbi korok problémáira megoldásokat keresőket is megihlethessék.

Napjainkban talán az a legnagyobb – és igazi – probléma, hogy a kereszténységen belül már nincs igazából intellektuális kapacitás a problémák érzékelésére, és főképpen azok tematizálására; miközben elveszett magának a múltnak, a hagyománynak is az ismerete és az értéke. Minden kimerül a múltba révedésben, a megkonstruált hagyomány(ok)hoz való merev és görcsös ragaszkodásban.

A kereszténység belső dinamikájának teljes kimerülését talán az érzékelteti a legjobban, hogy ma már sem nagyobb formátumú disszidensek, sem pedig reformerek nem tűnnek fel a láthatáron. Mintha a kereszténység útközben elveszítette volna magát a Lelket – s ezért valamiképpen érthetlenné vált számára maga a modern ember is.

GROMON ANDRÁS

NEMZET ÉS HAZAFISÁG AZ EVANGÉLIUMBAN

Két okból is nehéz elemezni ezt a témát; egyrészt mert a nemzet és a haza (hazafiság) mai értelemben vett fogalma Jézus korában nem létezett (bár hasonló értelemben igen), másrészt mert nagyon kevés evangéliumi helyen találkozunk ezzel a témával. A meglévő anyagot három fő csoportba oszthatjuk: Jézus viszonya a „birodalomhoz” (Rómához), a „politikai messianizmushoz” és a „nemzetekhez”.

Mind a három vonatkozásban alapvető eligazítást nyújt Jézus „názareti székfoglalója” (Lk 4,16-21),

amely nyugodtan nevezhető az ő politikai-társadalmi-gazdasági programjának: „*Az Úr Lelke szállt le rám, mivel felkent engem, hogy megvigyem az örömuzenetet a nyomorgóknak; elküldött engem, hogy (meggyógyítsam a megtört szívűeket), követként kihirdessem a szabadulást a raboknak, s az elvakítottaknak szemük felnyílását, szabadon bocsássam a meggyötörteket, és kihirdessem az Úr kedves esztendejét.*” – Ez alkalommal nem fejtette ki, hogyan képzei el programja megvalósítását, de tanításának egészéből nyilvánvaló, hogy nem jogi szabályozással, nem „a törvény erejével”, nem (hatalmi) erőszakkal akarta felszabadítani a szegényeket, jóllakatni az éhezőket, de nem is „isteni csoda” által (vö. Lk 4,3-4), az emberi „szabad akaratot” megkerülve, hanem az egyetlen lehetséges módon, *(megtért) emberek közreműködésével* (vö. Lk 17,21: „*Isten országa raj tatok fordul!*”). Ahogy hiteles tanítóhoz illik, példát is adott arra, hogyan képzei programja megvalósítását: amikor hallgatói megéheztek, szétosztotta köztük a maga (és tanítványi közössége) ennivalóját (ld. Mk 6,35-44 és 8,1-9), majd ezt ismét lelkére kötötte értetlen tanítványainak (Mk 8,14.16-21).

Lássuk ezután a három területet külön-külön!

1) **Jézus és a Birodalom** – Jézus egy kicsi nemzet tagja volt, olyan korban, amikor ez a nemzet egy hatalmas birodalom uralma (elnyomása) alatt állt. Jézus viszonyulását a Birodalomhoz egyik leghíresebb (és legkevésbé értett) mondása foglalja össze: „*A császárnak adjátok meg mindazt, ami megilleti a császárt, viszont adjátok meg Istennek, ami megilleti Istent*” (Mk 12,17)! – A mondat második fele nem mellérendelten áll az első mellett (mintha bármit is mellé lehetne rendelni Istennek, és lehetséges lenne „két úrnak szolgálni” (Mt 6,24), hanem annak tökéletesen fölérendelten („viszont”!), mint az a nézőpont, amelyből az adózást és minden más kérdést is tekinteni kell. Mondanivalója: Az elsődleges az, hogy megadjuk Istennek, ami őt megilleti, mindenki másnak pedig csak annyit, ami ezután még „megmarad”, vagyis ami ebből következik, illetve ezzel nem áll ellentétben! (Ezért – és persze az általános érvényű ellenségszeretet jegyében – taníthatja Jézus nemzeti szempontból egyenesen „botrányos” módon, hogy ha a megszálló birodalom katonája „*ezer lépésre kényszerít, menj el vele kétannyira*”: Mt 5,41.)

Útmutatásával Jézus – az ókori világban gyakorlatilag ismeretlen módon – egyfelől szétválasztotta a politikát és a vallást, másfelől – teljes ellentétben Pállal (Róm 13,1-7) – megszüntette az uralmi struktúrák misztifikálását és abszolutizálását: bármiféle birodalmi és hatalmi politikát sátáni kísértésként vetett el: „*Az Úr, a te Istened előtt borulj le, és egyedül neki szolgálj*” (Lk 4,6-8)! Ezt azonban ki kell egészítenünk azzal, hogy *nem a politikai-evilági terület „mellélt”* akart egy elhatárolt, paradicsomi „Isten országát” létrehozni, hanem éppen e konkrét világ adottságai „közepete” akarta fokozatosan érvényre juttatni „Isten országát”, Isten szeretetének mintájára áthatni és átalakítani a világot, mégpedig olyan *emberek által*, akik annak „megadására”, megvalósítására törekszenek, ami „megilleti Istent” (vö. Mt 6,10: „*Jöjjön el a te országod*” = „*Legyen meg a te akaratod*”).

Jézusnak ez az állásfoglalása burkoltan már tartalmazza azt a mozzanatot, amelyet a leggyakrabban hangsúlyoz e témá-

ban: a Birodalommal szembeni *erőszakos lázadás tiltását* (vö. Jn 18,36!); a zelóták ugyanis (a Róma ellen lázadó „nacionalisták”) tagadták a Rómának fizetendő adó jogosságát, és tény, hogy minden Róma elleni felkelés adómegettagadással kezdődött. A „*nacionalista terrorizmus*” elutasítása a lényege a Pilátus által lemeszárolt „galileaiakkal” (= zelóták) kapcsolatos nyilatkozatának („*ha meg nem tértek – a zelóizmusból –, valamennyien hasonlóan fogtok elveszni*”, azaz Pilátus ugyanígy fog elbánni veletek is”; Lk 13,3), akárcsak a keresztúton siránkozó asszonyok megfeddésének (hangos siránkozásuk ugyanis minden bizonytalán Róma elleni – s talán a Jézussal együtt megfeszíteni vitt zelóták melletti – tüntetés volt; Lk 23,28), amint ezt rögtön „elvi síkon” is megfogalmazza Jézus kérdése: „*Mert ha már a nedvdús fával ezt teszik, mi történik majd a szárazzal*” (Lk 23,31)? Értsd: Ha a rómaiak (pusztán taktikázásból) már velem is ilyen brutálisan bánnak el, jóllehet én csak „nedvdús fa” vagyok, az állam nem igazi, „eltüzelésre” alkalmatlan, veszélytelen „ellensége”, nem valódi lázadó – mit fognak tenni a tüzelésre valóban alkalmas „száraz fával”, a valódi lázadókkal, a „szabadságharcosokkal”, ha egyszer kitör a fegyveres konfliktus? Zelóta „hívei” terrorizmusa ellen hasonlóan tiltakozik Jézus „a templom megtisztítása” kapcsán is: „*Nincs-e megírva, hogy „az én házamat az imádkozás házána nevezik majd minden nép számára”?*” *Ti viszont terroristák¹ bűvőhelyévé tettétek*” (Mk 11,17)! A szóban forgó „terroristák”, a zelóták ugyanis – az erőszakos nemzeti ellenállás képviselői, akiket Josephus Flavius „afféle jeruzsálemi rablóknak” nevezett – nem egyszer használták ki a nemzeti szentély ünnepi nyüzsgését arra, hogy „Isten nevében harcolva Isten ellenségei ellen”, orgyilkosságokat hajtsanak végre a rómaiak – és velük kollaboráló zsidók – ellen. Nem sokkal ezután, elfogatásakor Jézus tiltakozott az ellen, hogy „rablóként”, azaz terrorista-ként bánjanak vele (Mk 14,48).

Jézus – ahogyan más esetekben is – személyes *példájával támasztotta* alá tanítását, amikor Zakeushoz tért be szállásra (Lk 19,1-10); a gazdag fővámszedő ugyanis a rómaiak kollaboránsának számított (mint általában a vámosok), mivel tőlük bérelte a vámszedés hivatalát, és számukra hajtotta be – alkalmazottai, az egyszerű vámosok segítségével – a vámokat.

2) **Jézus és a politikai messianizmus.** – Jézus korának uralkodó eszméje a politikai messianizmus volt: ennek jegyében remélték egy „új Dávidtól” Izrael felszabadítását a római uralom alól, a nemzeti szabadságot, önállóságot és felvirágzást. Számos önjelölt „messiás” lépett fel, és Jézus személyéhez is kötődtek ilyen várakozások, még közvetlen tanítványai részéről is.

Legvilágosabb példája ennek a Zebedeus-fiak, Jakab és János kérése: „Add meg nekünk, hogy egyikünk jobboldon, másikunk baloldon üljön a te dicsőségedben!” Jézus válasza határozottan elutasító: „*Nem tudjátok, mit kértetek!... Képesek vagytok-e kiinni azt poharat, amelyet én iszom ki?... A jobboldalon vagy baloldalon ülést megadni nem az én ügyem*” (Mk 10,35-40). A tanítványok kérelme mögött az a várakozásuk áll, hogy Jézus

a saját, Dávid modellje szerinti messiási uralmát (vö. Mt 20,21: „a te uralmad”) fogja megvalósítani Jeruzsálemben (a „dicsőség” ennek a királyságnak a dicsősége), s a várt messiási birodalomban a legfőbb miniszteri helyekre pályáznak „a király jobbján és balján”. Jézus – miután a pohár kiivásának képével utalt várható szenvedésére – azt mondja nekik: „Nem kínálhatok nektek díszhelyeket és hatalmi pozíciókat egy eljövendő messiási birodalomban!” Ennek oka egyszerű: Nem lesz semmiféle jézusi „uralom”, sem Jeruzsálemben, sem „egy eljövendő világekorszakban”, mivel Jézust kizárólag *Isten „uralmának”*, „a szeretet országának” megvalósulása érdekli, abban pedig semmiféle emberi uralomnak nincs helye (ld. Mt 23,9-8; Lk 22,25-27). Ha lenne Jézusnak (bármikor, bárhol) valamilyen „ország, uralma”, akkor megilletné őt a hivatalok osztogatása, és nem lenne szabad azt mondania, hogy ez „nem az ő ügye”. Megerősítik azt azok a szavai, amelyeket a kérdés elvi vitájában mondott vitapartnereinek (Mk 12,35-37): „*Hogyan mondhatják az írástudók, hogy a Messiás Dávid fia? Hiszen maga Dávid mondta [állítólag] a szent Lélek által: „Így szólt az Úr az én uramhoz: Ül a jobb kezem felől, amíg ellenségeidet lábaid alá vetem!”* Maga Dávid mondja őt úrnak – de akkor hogyan fia neki?” Rámutatva az (isteni sugalmazásúnak tartott) zsoltárszöveg belső ellentmondására („a Dávid-fia Messiás ura Dávidnak”), Jézus arra világít rá, hogy „a szent Lélek által szóló” Dávid tévedett, mert semmiféle (politikai) messiás („Isten földi helytartója”) nem létezik, hiszen Isten maga az egyetlen „úr” (vö. Mk 12,29!), és ezért az általa akart „világrendben”, a szeretet rendjében (= Isten országa) semmiféle emberi uralomnak nincs helye (vö. Mk 10,40!).

Persze ezt már nagyon is tudniuk kellett volna, legalábbis közvetlen tanítványainak mindenképpen; amikor ugyanis Fülöp Cezáreájában megkérdezte őket, kinek tartják őt, és Péter diadalmasan rávágta: „Te vagy a Messiás!”, akkor „*keményen rájuk szólt, hogy senkinek se beszéljenek őrá*” (Mk 8,27-30). – Jézus itt sehogyan sem foglalt állást Péter véleményével kapcsolatban! Már csak a messiási cím (elvi) többértelműsége miatt sem válaszolhatott egyszerű igennel (még utalásszerűen sem), de azért sem, mert a közgondolkodásbeli, azaz *politikai értelmezést* határozottan vissza kellett volna utasítania; ráadásul Istenről szóló üzenetével mégiscsak valamiféle „messiási” küldetést akart teljesíteni, azaz nagyon is konkrét „üdvösségre” akarta vezetni népét, igazi politikai, társadalmi, vallási stb. szabadságra és békére (vö. Lk 4,17-21; 13,34-35; 19,42 – vagy Mt 5,41). Jézus állást-nem-foglalását tehát semmiképp sem lehet Péterrel egyetértésként értelmezni. Megerősíti ezt, hogy Péter nyilvánvalóan igenlést várt Jézustól (ahogyan ezt Máté 16,17 majd betoldja), mint ahogy az evangélium első olvasói is, akik már Messiásnak tartották Jézust. Az evangélium feliratának tanúsága szerint (1,1) Márk is annak tartotta; ha tehát tudott volna olyan hagyományról, amely szerint Jézus egyetértett Péter felfogásával, aligha hallgatta volna el. (írói tisztessége elismerést érdemel!) Jézus csak annyit mond itt, hogy „senkinek se beszéljenek őrá” (peri autu): A tanítványoknak nem Jézus személyét kell igehirdetésük közepontjába állítani, hanem Jézus Istenről és az ő országáról szóló üzenetét, és azt tetteikkel is hitelesíteniük kell (vö. Mk 6,12-13). Az, hogy Jézus sehogyan sem foglalt állást,

egyszerűen Péter feltételezésének lesöpprését jelenti: elejét akarta venni a vele kapcsolatos messiási fantáziálásoknak.

Nem sikerült neki, hiszen tanítványai még az utolsó vacsorán is azon versengenek, vajon melyikük számít a legnagyobbknak (vö. „jobb és bal felől ülés”, Mk 10,37). Ekkor súlyosan ironikus kérdések² zuhatagával józanítja ki őket (Lk 22,29-30): „...én királyi uralmat hagyok rátok?? Ahogyan Atyám hagyott rám?? Hogy asztalomnál egyetek és igyatok „az én országomban”?? És majd trónon ülve ítélitek Izrael tizenkét törzsét??” Magyarán: „Nem tudok arról, hogy Atyám királyi uralmat hagyott volna rám! És hogyan hagyhatnám rátok azt, ami nekem sincs? Nem tudok semmiféle királyi uralomról – csak alámerülésről, a szenvedés poharának kiivásáról tudok!... Hát semmit sem értetek? Nem vettétek észre, hogy soha még csak szót sem ejtettem „az én országomról”, hanem kezdettől mindvégig „Isten országa” hírnökeként léptem fel?... ítélkezni akartok, ahogyan az a királyok kiváltsága! Mert ez a királyi uralom a vágyálmaidok netovábbja, ugye?” (Vö. Lk 12,50 – Mk 1,15 – Lk 19,11; ApCsel 1,6)

3) **Jézus és a nemzetek.** – Ezt a témát két alpontra bonthatjuk: Jézus viszonya a nem zsidó nemzetekhez, illetve saját nemzetéhez.

a) **Jézus és a nem zsidó nemzetek** (az evangéliumok görög szövegében *ta ethné*, amit – helytelenül – „pogányokkal” szoktak fordítani). – Viszonylag sok példát találunk arra, hogy Jézus gyógyító tevékenysége gondtalanul kiterjedt a nem zsidókra, a Palesztina körül élő nemzetek tagjaira is, mégpedig nemcsak saját hazája területén belül („a kafarnaumi százados”: Mt 8,5-13; Lk 7,1-10), hanem a határvidéken (a tíz leprás egyike: Lk 17,11-19), sőt a határon túl, „külföldön” is (a gerázai megszállott: Mk 5,1-20; a szír-föníciai asszony lánya Tírusz és Szidón vidékén: Mk 7,24-30; egy süketnéma a Dekapoliszban: Mk 7,31-37). Elfogulatlan-sága, az „idegenekre” is kiterjedő szeretete abban is megnyilvánul, hogy ezeknek az „idegen nemzetekhez tartozó” betegeknek a „hitét”, (Istenbe és öbeléje vetett) bizalmát (a kafarnaumi százados: Mt 8,10), illetve háláját (egy samaritánus leprás: Lk 17,18) példaképpül állítja honfitársai elé, és ugyanezt megteszi nem gyógyítási összefüggésben is, az irgalmas samaritánus példabeszédében (Lk 10,29-37).

Talán még a gyógyításnál is fontosabb megnyilvánulása Jézusnak, hogy a gyakorlatban is bemutatta az ellenségszeretetet, amikor a samaritánusok nem akartak szállást adni neki és tanítványainak, s az utóbbiak „égből leszálló tüzellel” akarták elpusztítani az „ösi ellenséget” (Lk 9,52-64). Keményen rászólt tanítványaira, lelkületüket sátáninak minősítette, és kijelentette: ő „nem azért jött, hogy elpusztítsa az emberek életét, hanem hogy megmentse azt” (Lk 9,55-56), tanúsítva ezzel, hogy még az „idegen nemzet” ellenséges tagjait is korlátozás nélkül embernek tekinti (nem pedig elpusztítandó „ellenségnek”).

Ami Jézus tanítói működését illeti, kissé bonyolultabb a helyzet két olyan mondása miatt, amely csak Máté evangéliumában található meg, noha a szóban forgó

esemény Márknál (6,7-13; 7,24-30) és Lukácsnál (9,1-6) is megtalálható: „Küldetésem csak Izrael házának elveszett juhaihoz szól” (Mt 15,24); „A nemzetekhez ne menjetek, a samaritánusok városaiba ne térjete be” (Mt 10,5)! E mondások eredetiségét sokan vitatják, de nem valószínű, hogy utólag adták volna őket Jézus szájába, hiszen a Máté-evangélium keletkezésének korában az egyház már évtizedek óta gyakorolta a „pogánymissziót”. Mindenesetre azt látjuk, hogy Jézus „teológiai párbeszédet” folytat egy samaritánus asszonnyal (Jn 4,7-26), az „Izrael Istenéről” szóló tanúságtétel megbízásával küldi övéi közé a meggyógyított gerázai embert (Mk 5,19), s ami még fontosabb, végül „minden nemzethez” (Lk 24,47; Mt 28,19), sőt „az egész teremtéshez” (Mk 16,15) szóló tanítói megbízással ruházza fel követőit. Ennek a jézusi egyetemességnek a hitelességét persze talán még többen vitatják – de a „zsidó bezárkózás” és az „egyetemes nyitottság” közötti ellentmondás alighanem feloldható azzal, hogy feltételezzük Jézusról: az ő gondolkodása és lelkülete is fejlődhetett.

b) **Jézus viszonya saját nemzetéhez.** – Rendkívül nehéz erről bármit is mondani, mivel mindössze három ezzel kapcsolatos nyilatkozatáról tudunk, de mind a háromnak ugyanaz a tárgya: nemzete, hazája sorsáért, létéért aggódik. A három nyilatkozat közül kettőt már idéztem az 1. pontban (Lk 13,3; 23,31): ezekben Jézus óvta nemzetét a „nacionalista terrorizmustól”, konkrétan a Róma elleni lázadástól, mert attól tartott, hogy az népe pusztulásához fog vezetni. E két mondásában a tárgyilagos figyelmeztetés hangja szólal meg, a harmadik azonban, amelynek ugyanaz a mondanivalója („Bár felismerted volna te is a békeesség feltételeit”, mondja Jeruzsálemhez közeledve: Lk 19, 42), érzelmekkel nagyon telített, és arról árulkodik, mit jelentett Jézus számára népe esetleges pusztulása: olyan mélyen érintette ez a lehetőség, sőt valószínűség, hogy sírásra fakadt (Lk 19,41), amiről a szinoptikus evangéliumok semmilyen más összefüggésben nem számolnak be! Ennek alapján talán megengedhetjük magunknak azt a következtetést, hogy amilyen távol állt Jézustól az erőszakos („zelóta”) nacionalizmus, olyan közel állt hozzá a más népeknek ártani nem akaró, igazi hazaszeretet. Erről tanúskodik egyébként, kimondatlanul is, egész nyilvános működése: minden képességével és teljes erejével nemzetét szolgálta, és küldetése megpecsételéseként a vértanúhalált sem tartotta túl nagy árnak.

¹ A „terroristák” fordítás részletes indoklását ld. Márk-kommentárom 659. lábjegyzetének első és 661. lábjegyzetének második bekezdésében, illetve Lukács-kommentárom 806. és 1628. lábjegyzetében.

² A szóban forgó mondatok kérdésként értelmezésének indoklását ld. Lukács-kommentárom 1517. lábjegyzetében.

GONDOLAT – ÉBRESZTŐK

Egyszer egy idősebb rabbi néhány tanítványával beszélgetve és tanulva töltötte az estét, s eközben kifogytak a frissítőkből. A pénzt gyorsan összeadták, de utána parázs vita kerekedett, mert egyikük sem akart elmenni vásárolni.

– Adjátok ide a pénzt – mondta végül a rabbi. – Van kint egy gyerek, ő boldogan elmegy nekünk a boltba.

Mikor néhány perc elteltével a rabbi nem jött vissza, rájöttek, hogy ő maga ment. Elszégyellték magukat, szótlánul váraoztak.

– Miért nem mondtad meg nekünk az igazat? – kérdezte az egyik tanítvány, mikor a rabbi visszajött.

– Bármelyikünk szívesen elment volna helyetted.

– Én igazat mondtam – felelte a rabbi. – Ahogy öregedtem, úgy láttam egyre világosabban, hogy lelkem egy részében gyermek maradtam. Mondanom sem kell, nem mindig bölcs dolog gyermekként viselkedni. Ezért aztán mikor veletek tanulok, a bennem lakozó gyermeket mindig odakint hagyom. De mindig megvár.

***

Egy kulacs víz voltam
amit a vándor
a forrás vizéből merített
és elcsurgatott az úton.

(*Bálint Lea: Boldogságom erdeje*)

***

Egyszer egy házaspár tanácsot kért egy rabbitól, hogyan neveljék tizenkét éves fiukat.

A rabbi így válaszolt nekik:

– Ezzel a kérdéssel tizenkét évet késtetek. Az ember olyan, mint a fa. Ha egy teljességében kibontakozott fa egyik ágát megvágjuk, az csak azt az egyetlen ágat érinti. Ha azonban egy magon ejtünk egy parányi karcot, az az egész fa növekedését befolyásolja.

(*Simon Jacobson: Tartalmas élet*)

***

Mindenkit arra lehet megtanítani,
amit már úgyis tud,
de arra viszont meg kell tanítani.

(*Aquinoi Szent Tamás*)

***

A tanár híddá feszül s biztatja tanítványait, keljenek át rajta; majd miután megkönnyítette számukra az átjutást, boldogan összeroskad, arra buzdítva őket, hogy maguk építsenek hidakat.

(*Nikosz Kazantzakis*)

TERMAN NIKOL

ITT VAGY

Uram! Rogate vasárnapján egészségért imádkozom hozzád. Kérlek, add, hogy a testem mindig alkalmas legyen arra a feladatra, amelyre szánod, és én sose felejtsem el ezt megköszönni neked. Eddig nem tűnt fel nekem, mekkora érték az ép test, és azt sem gondoltam, mennyire törekeny, kiszolgáltatott és elesett lehet, ha nem az.

Egy bokatoréssal megmutattad, Uram, hogy mekkora hálával tartozom neked azért, amit természetesnek vettem. Kérlek, Uram, engeddd úgy használnom a lábamat, mint eddig! Kérlek, Uram, gyógyíts meg mindenkit, aki rád szorul. Most, hogy megtapasztaltam egy nem is túl nagy baleset következményeit, látom, hogy mennyi szenvedés és fájdalom lehet a világban, hiszen az enyémnél jóval nagyobb balesetek történnek.

Védj meg minket, Uram! Az a másodperctörődék, amelyen múlik élet-halál, épség-betegség, a te kezdedben van. Talán sosem érezni annyira erősen közelségedet, gondviselő kezdetet és saját „csekélységünket”, mint ezekben a mérhetetlenül rövid pillanatokban.

Tudom, Uram, hogy egy ilyen esemény annyi mindenre megtanít. Megértettem általa, hogy milyen kiszolgáltatottnak lenni – ha legközelebb nekem kell ápolnom valakit, biztosan egészen másként csinálom majd. Köszönöm, hogy megmutattad, mennyire sérülékeny az emberi test. Szinte hihetetlen, hiszen a tévében ezt nem látjuk. Megígérem, hogy ezután jobban vigyázok magamra és másokra is.

Megköszönöm, Uram, a gyógyulást, amely lassú folyamat, és sok időt ad gondolkodni. Kérlek, legyél a lábadozókkal! Annyira nehéz nem kétségbeesni és nem fordulni el tőled. Annyira nehéz nem hibáztatni téged, hanem meglátni az események értelmét, hiszen feltétlenül van nekik, igaz?

Kérlek, legyél velünk, betegekkel! Add, hogy téged lássunk magunk mellett, és ne érezzük magunkat elhagyatva, hiszen itt vagy! Itt vagy. Ámen.

***

Igen mi itt a Termoportán hiszünk Istenben, hisszük az örök életet és hiszünk a becsületes munkában, amíg oda nem jutunk. Hiszük, hogy lehet egymást segítve együtt dolgozni mindannyiunk boldogulására. Hiszük, hogy Isten ad erőt ahhoz, hogy előre jussunk a nélkül hogy bárkit be kéne csapnunk és hisszük, hogy azért nem mindenki akar minket átverni. Hiszük hogy az állatokat azért bízták ránk, hogy gondot viseljünk rájuk és jó gazdáik legyünk. Hiszük, hogy azért vannak földjeink, hogy rajtuk a jó gazda gondosságával ételt termeljünk azoknak, akiknek nem mindegy, hogy mit esznek. Itt akarjuk felnevelni a gyerekeinket és reméljük, hogy jó példával járunk előttük. Hiszük, hogy nem mindegy, hogy mit adunk ki a kezünkől és azt is, hogy a tisztességes munkán és annak eredményén áldás van.

FARAGÓ FERENC

TANYAI SZILÁNKOK...

Csak két biztos pont van: a *bizonyosság* és a *bizonytalanság*.

***

A demokrácia mások egyenlőségét kell, hogy jelentse, s nem a magunkét.

***

Az ego túszul ejti önmagát és ebből a helyzetből már képtelen szabadulni.

***

A legnagyobb bizonyosságunk önmagunkról van – mégis önmagunkról tudjuk a legkevesebbet.

***

A magunk hibáit kell kijavítani, mások hibáit másoknak kell kijavítani.

***

Örökérvényűnek *igazságoknak* kikiáltott pillanatnyi *hazugságok* kormányozzák a világot.

***

A legnagyobb veszély nem a szélsőségekben van hanem a közepszerűségekben.

***

Szerepzarar. Az ember az anyagi világ főszereplője, ám az isteni szereposztás szerint a szellemi világ főszereplőjének kellene lennie!

***

Olyan az életünk, amilyen az istenünk, s olyan az istenünk, amilyen az életünk.

***

Vannak *istenképeink* és vannak *istenképtelenségeink*.

***

Isten a világ immanens aspektusa, a világ az Isten transzcendens aspektusa.

***

Aki önmagával vitatkozik, az másokkal ért egyet; aki másokkal vitatkozik, az önmagával ért egyet.

***

A halállal befejeződik az, ami még el sem kezdődött.

***

Az a csoda, hogy a természetfölötti is betartja a természet törvényeit.

***

Az *örökérvényű* dolgokat eldobjuk, az *eldobható* dolgokat megtartjuk.

***

Sok dolgot *mondunk*, amit nem is gondolunk. Sok dolgot *gondolunk*, amit nem is mondunk.

***

Az *anyag* áll a legmesszebb a szabadságtól. - A *szellem* áll a legközelebb a szabadsághoz.

***

Inkább *egyenes* gerinccel meghalni, mint *görbe* gerinccel élni!

***

Vallások. Nagyon gyakran van úgy, hogy az Isten *dicsőítése*, Isten *káromlásnak* számít.

***

A nagy *Egész* mindig csak a kis *Részben* nyilvánul meg.

***

Még nem tudjuk, ki az Isten – *már* nem tudjuk ki az Ember.

***

Minél jobban kerestünk, annál több lesz bennünk a kérdőjel.

***

Rossz az a vallás, amely csak az *Istent* hirdeti az emberek számára, és az *embereket* nem hirdeti az Isten számára.

***

A világról kialakult képünk megakadályoz abban, hogy megismerhessük a világot.

***

Minden káosz új világot szül.

***

Gyakran, amikor megtalálunk *valamit*, azt hisszük, ez a *minden*, de kiderül, hogy ez a *semmi*.

***

Időnként a különböző isteneknek semmi közük Istenhez.

***

A háborúk a Sátán színeváltozásai.

***

Életünk során sok-sok olyan kapu zárul be, amelyen csak *belépni* lehet, ki nem. - Életünk során sok-sok olyan kapu zárul be, amelyen csak *kilépni* lehet, be nem.

***

Az *árnyékhoz* szükséges a fény is, de a *fényhez* nem szükséges az árnyék.

***

Van úgy, hogy nem látunk, nem hallunk, ám akkor látunk és hallunk meg mindent.

***

A csend *megszólal* – a hang *felcsendül*.

***

Isten rejtőzködése a mindentbetöltésében nyilvánul meg.

***

Jólét. Már minden megvan, csak az igazság hiányzik.

***

Az emberi sorsokba két aspektus vésődik be egymás mellé:

— 'lehetett volna másként...'

— 'csak így történhetett meg...'

***

Mindig a történelmi pillanatok örökkévalóságát éljük.

***

A *háború* csak akkor mutatja meg igazi arcát, ha éppen *háború* van.

***

Kellően *szegénynek* kell lennünk ahhoz, hogy *jó* emberek lehessünk.

***

Csak az emberi léleknek van ily pokoli *mélysége* és *mennyei* magassága.

***

A víz nagy kincs, s rajtunk múlik, hogy *szennyvíz*, vagy *szenteltvíz* válik belőle.

***

A *valósággal* szemben nem a *képzelet* áll, hanem egy *másik* *valóság*.

***

Szociálpszichológia. A *szegény* tiszteli a nálánál szegényebbet, ám a *gazdag* gyűlöli a nálánál gazdagabbat.

***

Senki sem tud panaszkodni, csak az ember...

***

Magány. A legnehezebb dolog önmagunktól megszabadulni.

***

Az *egyetlen* képes csak meglátni az *összest*.

***

A költő hangja minél inkább *egyéni*, annál inkább *egyetem*.

***

A *tehetetlenség* nem tehetségteletenség, de a *tehetségtelen*-ség tehetetlenség.

***

Két állítás lehet egymással teljesen *ellentétes* anélkül, hogy az egyik *igaz*, a másik *hamis* volna.

***

Hányan is mondták már: *igazság* – pedig az *igazság* kimondhatatlan.

***

Fejlődés: a pre-kapitalizmusból – a poszt-kommunizmusba.

***

Lehet *egyszerű* dolgokat nagyon bonyolult módon bemutatni. – Lehet *bonyolult* dolgokat nagyon egyszerűen bemutatni.

***

Szociológia. Jobb választás egy remetei *magány*, mint egy feldúlt tömeg *közössége*.

***

Ha *magunk* vagyunk, ne legyen az nyilvánosan, ha *nyilvánosan* vagyunk, ne legyen az magunkban.

***

Nagyon lemarad az, aki a korát nem előzi meg.

***

Hogy *egyszerűek* lehessünk, óvakodni kell a *népszerűségtől*, a *nagyszerűségtől*, a *kisszerűségtől*, a *korszerűségtől*, a *stílszerűségtől* és a *számszerűségtől*.

***

Média. Már amit mondunk, azt sem mi mondjuk...

***

Ha *rendszerezni* kívánjuk a *rendet*, abból csak *rendetlenség* lehet.

***

Isten léte *meghatározhatatlan* és *megfellebbezhetetlen*.

***

Behunytt szemmel lehet a legmesszebbre látni.

***

Minden műnek van *társ szerzője*: az olvasója, nézője, hallgatója...

***

A világ egyetlen képlettel leírható: $A=A$. – A világ egyetlen képlettel megcáfolható: $A \neq A$.

***

Kétségkívül létezik kimondhatatlan – máskülönben nem bírnánk kimondani...

***

Az életünkről csak logikai panelekben tudunk beszélni, ám panel sincs és logika sincs.

***

A *válságok* megoldása nem kormányintézkedésekben rejlik, hanem jó irányú, egyéni gondolat átalakításokban. Mint ahogy a *válságok* kialakulása sem kormányintézkedések hatására történnek, hanem rossz irányú, egyéni gondolat átalakításokban.

***

Transzcendencia. Ahol a logika nem érvényesül, ott nem a logikátlanságnak kell érvényesülnie, hanem egyfajta más logikának, amely paradox módon, teljesen logikátlannak fog tűnni.

***

Az okoskodó ész nagyon buta tud ám lenni!

***

A problémákat sohasem megoldjuk, hanem megszűnnek.

***

Valójában az empirikus (tapasztalati) világ, csupán a világ töredéke.

***

Amikor egy esemény bekövetkezik, akkor be fog következni egy másik is – és olyan nem lesz, hogy nem következik semmi.

***

Gondolat – szó – cselekedet. Ami a gondolaton túl van, az csak nem-gondolattal fogható fel. – Ami a beszéden túl van, az csak nem-beszélve mondható el. – Ami a cselekvésen túl van, az csak nem-cselekedve valósítható meg.

***

Minden *beszéd* csenddé enyészik, és minden *csend* beszéddé foszlik.

***

A világ 'rend'-je a 'rendszer'-telenségben áll.

***

Anti-dogmatika. Isten megismeréséhez kizárólag önmagunkon keresztül vezet út.

***

Ama bizonyos *objektív* nézőpont nem létezik, ám *szubjektív*, annál több.

***

A válság a fejlődés egyik vasútállomása – ha akarjuk: végállomás, ha akarjuk átszállóhely; de az biztos, hogy ugyanaz a vonat már nem megy tovább.

***

Az élet egy egész életen át tartó csomó kibogozása vagy összebogozása.

***

A vallás elsősorban nem elméleti okoskodás (*teológia*), hanem gyakorlati élmény (*misztérium*).

***

A küszöb az, amely *elválaszt* és *összeköt*; amelyet át lehet lépni és meg lehet benne botlani.

***

Van olyan szülő, aki egyedül neveli gyermekét, ez az elvált szülő. Van olya gyermek, aki egyedül neveli szüleit, ez az egyke gyermek.

***

A teljes magány: már önmaga társaságát sem szereti...

***

Az *értelem* nincs tisztába saját értelméről. Az *értelmetlenség* nincs tisztába saját értelmetlenségéről.

***

BNT 2012. AUGUSZTUS 2-5. KAPOSVÁR

A 13. BNT ezúttal is minden korosztály számára igényes programot, valamint aktív pihenési lehetőséget biztosított. A kaposvári „A Vasút a Gyermekekért Alapítvány Diákothona” – némi átalakítással – ideális helyszínnek bizonyult. A résztvevők nagy többségének ágyas elhelyezést tudtunk biztosítani, a fiatalok egy része termekben polifoamos-hálósákos, vagy sátras hálóhelyet vett igénybe. A táboron 370 fő vett részt, ennek kb. harmada 18 év alatti volt. Az étkezés – enyhén szólva – aszketikusra sikeredett, nem is a minőséggel, inkább a mennyiséggel volt baj, de azért mindenki túlélte ezt a három napot.

A tábor mottója: „Ragyogj, mert Isten üzenete vagy! Szébb lesz tőled a világ, s boldogabb!” (B.Radó Lili). A szervezők, melyeknek nagy része (14 főből 9 fő) huszonéves fiatal volt, azt szerették volna ezzel kifejezni, hogy mindannyian fontos építőkövei vagyunk Isten Országának. Elengedhetetlen, hogy kibontakoztassuk saját képességeinket, s azokat a közösség javára minél teljesebben hasznosítsuk. Ehhez pedig értéklátás, önismeret és harmonikus kapcsolatok szükségesek. Minden napunkat reggeli tornával és szentmisével kezdtük, az „ép testben ép lélek” szellemében, s esti áhítattal zártuk. A csütörtök esti bábszínházi előadás, amelyet a világhírű pécsi MárkusZínház tartott, öröme volt kicsiknek és nagyoknak egyaránt. A pénteki felnőtteknek (16 év feletiek) szóló előadást Faragóné Bircsák Márta tartotta „Személyi érettség – közösségi megosztás” címmel. Az igényes előadást (melynek prezentációja megtekinthető a www.bokorportal.hu oldalon) igen komoly beszélgetés és vita követte 14 kiscsoportban, melyet egy-egy középkorú és egy fiatal testvérünk vezetett. Az itt elhangzott gondolatok összefoglalóját október közepére fogjuk elkészíteni, s honlapunkon, valamint belső tájékoztatási rendszerünkön tesszük közzé. Az idei BNT újítása volt, hogy ezen idő alatt a 12–16 éves korosztály számára ugyanezt a témát Kovács Tádé fejtette ki. Azt tapasztaltuk az előző években, hogy ez a korosztály még nem ül be a felnőtt előadásra, de már érdeklik őket a komoly kérdések is.

A délelőtti folyamán a piciknek baba-mama torna, a nagyobbaknak (5-12 év) kézműves foglalkozás volt. Délben a Kaposvári Vérellátó Állomás közreműködésével 47 fő adott vért, közben dietetikusaink és gyógytornászaink életmód tanácsadást tartottak. A délután folyamán több program közül lehetett választani. Nagy érdeklődést keltett az „Egymást segítség lehetőségei falun és városon” témakör Lantos Tamás (Márkóc falu polgármestere), valamint Zsombok György (egy budapesti Talentum kör vezetője) előadásában. Bizonyos, hogy minden időben, de a mostani magyar helyzetben még inkább nagy szükség lesz az összefogás minden formájára. Kiss József saját életének tapasztalatait összegezve „Út – egység – hűség” címmel

tartott beszámolót. A délután további részében – a már hagyományos – műveltségi vetélkedő, városnézés töltötte ki az időt. Eközben a 8-14 éves gyerekeknek vetélkedőt szervezett Papp Anna és Kőszegi Sámuel, valamint sportfoglalkozásokon is részt lehetett venni. A péntek este folyamán három programot is kínáltunk: A Romantikus estét házaspároknak a György házaspár szervezte, de részt lehetett venni a fergeteges hangulatú gitáros-táncos evangelizációs alkalmon a móri Forró Cappuccino együttesrel, és volt filmvetítés is: „Életvonat” címmel.

A szombati napon a „Spiritualitás az egyén, a család és a közösség életében” című tanúságtéveseket hallhattuk Tarnai Imre, Bajnok Kata, Magyar Bálint és Dombi Jánosné előadásában. Ezalatt a fiatalabbakkal Bajnok Dániel beszélgetett a spiritualitás jelentőségéről. A kiscsoportos beszélgetések során számos egyéni és közösségi tapasztalat, kérdés és vágy került megosztásra. A piciknek terápiás kutyával való foglalkozás, a nagyobbaknak újabb kézműves lehetőségek voltak. A délután folyamán a „Nevelés – növelés?” cím alatt Lelkes Katalin Waldorf óvoda- pedagógus, valamint Bajnokné Vincze Orsolya tanítónő beszéltek arról, hogy milyen lehetőségek vannak arra, hogy valós értékeket közvetítsünk a pedagógiai munka során. Garay András „A honvédelmi törvény 'lefordítása' és lehetséges következményei” című előadásában összegezte az előzetes Bokorfelmérés eredményeit, és felvázolta a törvény várható következményeit, amelyeket egyénileg és Bokor szinten egyaránt alaposan végig kell gondolnunk. Dr. Gloviczki Eszter „A szerelem biokémiája” című előadását eredetileg serdülőknek terveztük, de a nagy érdeklődésre való tekintettel megismételte a felnőtteknek is.

Stöckler Nándor „Madarak földön, égen, és vízben” zenés- vetített képes előadása nem csak új ismereteket, de igaz lelki feltöltődést is jelentett. A relaxációra, meditációra vágyók Hangfürdőn vehettek részt Eisenmann Tünde hangmasször segítségével, míg a kisebbek botkenyeret sütöttek vagy sportoltak. A szombat estét a szokásos Műsoros est zárta színvonalas produkciókkal. A vasárnapi szentmise nem csak a közös ünneplés, búcsúzás, hanem a további közös gondolatokra és tettekre buzdító alkalom is volt.

A tábor lebonyolításában oroszánrészt vállalt Orbán Ádám és Kőszegi Júlia, de köszönet illet minden szervezőt: Csíky Lajkó, György Gabi, Kőszegi Dalma, Mlecsenkov Angel, Szikszai Sándor, Szikszainé Csíky Mártus, Sztraka Ágnes, Topál Péter, Trásy Éva néni, Kecskés-Vincze Eszter, Vincze Miklós, Kőszeginé Melinda.

Szép volt ez a BNT, várjuk a tizennegyediket!